

कवितारूपे

ललितादुःखदर्शकनाटक

परमानन्ददास वि० जीवनदासे

मूल कवयित्री रचयित्री

तेजा प्रथम आवृत्ति

रणछाडभाई उदयरामजी आज्ञाधी

छपावी प्रसिद्ध कर्ग.

मुंबई

निर्णय-सागर मुद्रायंत्र

संवत् १९३७ फाल्गुन शुक्ल १८८१ सा.व.

मूल आठ आना.

संस्मारी धर्मा प्रभाषी हः न्यायाधीन प्रमाण करवा संज्या तथा श्रीजा सर्वे
हः न्यायाधीन प्रमाण करवा संज्या तथा श्रीजा सर्वे

પ્રસ્તાવના.

—૦૦૭૦૦—

આ પુસ્તક સમાપ્તિ મુખ્યત્વેકરી અસાધારણ ઉલટનું પરિણામ છે. સંસાર રિથતી સુધારવાના પ્રયત્ન તરીકે આ ગ્રંથની શૈલી ઉંચ અભિમાન ધરાવેછે; એમ કહેવાને કાઠ પણ વિવેકી ગ્રહરથ આચંકા નહિં ખાય એમ હું નિશંક માનુંછું; જેનાં માનને માત્ર ગુણસ ૨૧૦ રાજેશ્રી રણછોડભાઈ સર્વ પ્રકારે યોગ્યછે. તેમનાજ વિચારની છાયામાં “સલિતા દુઃખદર્શક”નો પ્રસવ થયોછે. જેણે અઘાપિ સુધી ચિત્ર-દર્શનના મેળાવડામાં પણ અતિશય પ્રતિષ્ઠા ભોગવીછે. તેવા એક સુંદર ગ્રંથનું ખંડન કરવું એ સર્વના વિચારથી વિરુદ્ધ સમજશે; અને એ ભય અઘાપિ સઠ્ઠડ ઈશોલો છતાં માત્ર આ પ્રસંગે ભરેલા પગલાં વિશે એટલુજ વદવું રતુતિપાત્રછે કે હમણાં ઘણાં, જેમાં મુખ્ય મુખ્યના વાશિને ગાયન સાંભળવા ઉપર શોખ વિશેષ વધતો કળાયોછે. તેની અપેક્ષા આવી પ્રસંગે પુરી પડતાં તેઓ સંસાર રિથતી સુધારી યશવંતપણે મુખ્ય વર્તે એવી દીન વત્સળ પાસે અંતર ઉપાસના છે. જે જલદીથી ફળિભૂત થાઓ.—તથાસ્તુ.

આ ઓપેરા ઘણીજ ત્વરાથી રચવામાં આવ્યોછે. તેમાં વળી વખતની તંગાશને લીધે ફરીથી તપાસવાનો લાભ મળ્યો નથી; એટલે ઘણે ઉકાણે ભુલચુક રહી ગઈ હોય; તે, તથા કાવ્ય રચનાની અપુર્ણતા જે માત્ર નખળા સ્નાનનું પરિણામ છે તેના ઉપર સર્વ વિવેકી ગ્રહરથો દયા દૃષ્ટિથી જોશે એટલે આ સમયે ખજાવેલી રોવાનો પુર્ણ ખદલો વાળ્યો એમ મનાશે.

ગ્રંથ કર્તા.

શિખરિણીવૃત.

મુની ગ્જૌને ભક્તી, ભુમિ ભરતને ભાવનગરે
ખિલે વૃષા રૂતે, પરિમળ શશી રશ્મિ પ્રસર્યે
ત્રિયા આદી પક્ષે, દિવસ વિદ્યુને ભાદરપદે
ગવાવા એતોદી, પ્રસવ પરમાનંદજ વદે.
વસૂ વિદ્યુ સંગે, ગ્રહ ધરિતરી જો નિરખતાં
રવી આવે ભોમે, સરસ દ્વિય પદ્યેજ ગણુતાં
જાણશે જોતામાં, મંગળ દિન પોષે સુખલતા
વદું પ્રીતે જીનો, પ્રસવ અમરેલી સરસ જ્યાં.

અર્પણપત્ર.

ગુણસ રાજેશ્રી રાં રણુછોડભાઈ ઉદયરામ-કાવ્યશક્તિ
અને સ્વચ્છ ગુજરાતી આદિ ભાષામાં, આપનું અગ્રેસર-
પણું, સંસાર સ્થિતી સુધારવા પછાડી ઉત્તમ પરિશ્રમ, ને
સ્વદેશાભિમાન પર નિર્મળ ધ્યાનનું ટપકનું ઝરણું; તેમજ શેવક
ઉપર મુરખી સરખો ભાવ, ને આ અવસરને અનુકુળ બોધ
આપવા માટે લીધેલા પ્રયાસને વાસ્તે, પ્રથમ આપના વિ-
ચારની કદિપત છાયામાં પ્રસવ થયેલા ગ્રંથનો આપેરા ખનાવી
આપસમાન માનવંત ને હિતેચ્છુ સદગ્રહરથને અર્પણ આપ-
વાની યાચના આપ કૃપા કરીને સ્વિકારશો.—

લાં આપનો આસાંકિત શેવક,

પરમાનંદદાસ વિં જીવનદાસ શેઠ.

પરમેશ્વરો જયતી. લલિતા દુખદર્શકનો ગાયનરૂપી ઓપેરા.

પિહાગ.—પ્રભુને સ્તવિઝ્મ.

સુત્રધાર:—ધરીયે પ્રભુધ્યાન, કરીને સ્તુતીગાન,—ધરીએ.
ભયહારી, શુભકારીપિતા, પુણ્યકરો કામ;— ૧
વિઘ્નહરો, જયકરો ધરો, પ્રાર્થના આ ભાજમાન.—૨

ખમાચની સાખી.

નટી:—પ્રાણનાથ આજ ઠાઠ કરો શું નવો,
સજ્જન ગ્રહસ્થો શીખ ગ્રહે એવો, નાટક રસીલો કરો.—પ્રાણ.
પ્રયોગ કરો લલિતા તણો, વણિક તણીને પાળ;
દુઃખ પામીતે અતીથલું, થયું કેમ મૃત્યુ અકાળ.—પ્રાણ.
સુત્ર.—વદ્યું તારૂં સત્યછે, કરીયે પ્રારંભ આજ;
સજ્જન જેથી શીખ ગ્રહે, એવું કરીયે કાજ.—પ્રાણ.

પ્રવેશ ૧ લો.

ચોપાયા.—મરેહી ચાલ.

પંથીરામ:—ચાલી ચાલી આખી વાટે, છેક ચરાણુ તળવાયા,
ભરી શાકુંના એકે ડગલું, પગ મારા વકરાયા;
ધણા દિવસથી વાટજ વેઠું, મેલી ધરની માયા,
સર્વ સહુલું લલિતા માટે, બેનસમી ધરિ માયા. ૧
મારા ઉપર બહાલ ખતાવે, દાઝે અંતર માંયે,
ભાગ્યે મારા અચ્છલિધાના કહુંજ લેવા તોયે;
પણુ એ નવમમદાઝ ધરીને, દાઝયે કાગલ કેરી.
ઠીક કર્યું મેં અધિરી લલિતા, બેઠા હર્ષ ઉભારી. ૨

બહુલો પ્રિયનો કાગળ મળવા, ઠગવિદ્યા તેં સારી,
 પણ 'પ્રાહ્મણ ભા ભોળાનોયે, ભમાય સે'ને ભારી;
 ઉદાશ થાયેને અકળાયે, જોખન તુજ વહિજાયે,
 પણ નવ ચિંતા એવડી મુજને, તૃપ્ત થૈશ જળ પામ્યે. ૩
 બહુ દીવસે શે'ર જોવાથી, હર્ષ ગળે ઉભરાઈ,
 કંસાર મિષ્ટ ભોજન ભાવ્યાં, મળશે આજે ભાઈ;
 પ્રિતે પાટલે પૂજા કરશે, નંદનકુમાર મારી,
 માન તણો લવપારનરે'શે, ધન્ય દિવસ હિતકારી. ૪

પ્રવેશ ૨ જો.

આહાપુરી—ખીલીચંદા.

પંથી૦—અહો વાડી દીસે સારી, ફળકુલથી ફાલી ભારી,
 શિતળ છાયા છે સુખ દાતા, વિશ્રામલહું થાય સુખ શાતા.
 સુંદર કુલ પેલું તોડી લજી, દીસે નહિ કોઈ સુગંધી ગ્રહું;
 ધર્યો પેલો આવે માળી, નનાસું હુતો, જે થાય તે ભલી.

અરે સાલદેવ—રાગ.

માળી:—અરે વિપ્ર એ શું કરે કુટું કામ, લેવા પુખ્ત પોતે ધરે કેમ હામ;
 ધરી શેઠ પાસ કંઈજાઈ ખડો, વિનાં પુછવે ફરે થઈને વડો.

પંથી૦—અરે ભાઈ શું વદે આળ પંપાળ, 'પ્રાહ્મણ પરશું એઢાડેછે આળ?
 પુખ્ત તોડ્યું તે શું તાંડે ગયું? તોડ્યું કુલ તે પાસ તારી રહ્યું.
 (નાજેજી.)

દુર પંથથી આવ્યો છું હું પળી, પ્રવેશ્યો છું જોઈને આ વાડી ભલી;
 તૃષ્ણા હું સહુ ધણી કંઠ સુકાય, પાણી જો તું પા તાંડે કલ્યાણ થાય.

માળી:—અરે મિત્ર લાવું પાણી અહીં ખેસ, કર્યો મેં આડે લાકડે આડોવેશ;
 માયું ક્ષમા હું એની તું કને, મેહેર કરી કરે માફમને,
 હવે ચાલ ખેસીયે જઈને એકાંત, જળ આપુંકર મિત્ર ત્યાંહની વાત.
 (પાણી પાચ છે.)

લાવણી.—ગારી ચલી સાસરે

પંથી.—અરે મિત્ર હવે હું જાઉં, ગામમાં જાઉં,
ધણી ત્વરાતાણું મુજકામ, કરીને આવું.

માળી.—શું કામ ધણું એવું છે, ઉતાવળ બીનું,
કર ચાકરી મુજસાથ, કામ હોય જરૂનું.

પંથી.—નથી તૃષા ચાકરી તણી, નથી તેમ જરની,
છું દાસ લલિતા તણો, સુધર્માચરણી.

પંથી.—જેના લગ્ન લઘૂથી થયાં, અતી ઉમંગે,
નંદનકુમાર દંભરાજ, પુત્રની સંગે. ૧
લઈ પત્ર લલિતા તણો, જતો તો ગામે,
તુજ સમ મમમિત્ર મળ્યાથી, રહ્યો આઠામે.

માળી.—કરબંધુ ફિકર નહીકશી, વાડી નંદનની,
રહી અહિં હવે તું કરે, વાત આનંદની.
નંદનકુમાર વણિ અહીંછે, નહીંજ ગામે,
નિશ્ચિંતપણાથી મિત્ર રહેઆ ઠામે.

પંથી.—વારં કીક થયું જે, થયું હતું થાવાનું,
લઈ આવ મેહેલથી સિંધુ કંઈ ખાવાનું. ૨
હશે ક્યમ તત્પર સૌ ચીજ. રાંધવા મારે,
કે મોકલશે વણિગામ, લેવા અત્યારે.

માળી.—કર્યો પ્રિયવદાને માંડ, ભોજનો સારાં,
માટે જા જલ્દી તું ત્યાં કર, પગલાં તારાં.

પંથી.—અરે પ્રિયવદા કોણ નાર, કોણુછે જાતે,
નંદન સાથે શું નેહ, રહે શા માટે? ૩

ગજલ.—નિષે તલવાર કાઢીહે.

માળી.—હંડો અતી ભેદએછે ભારી, કહેતાં ન જાલ ચાલે મારી—હંડો.
પ્રથમ લઈ તુજ વચન હું, ફાડે નહિં તું મર્મ.
પછીથી ભેદ કહી તને, ભાગું તારો ભર્મ,
જાણી મુજ મિત્ર કહું તારીપાસ, રખે ફાડી વાત ઉપજાવેત્રાસ—,,

પંથી૦—આણુ મને ઈશ્વર તણી, જાણુ કોઈ ન વાત,

હોયે જેવું તે કહે, પ્રિયંવદાની જાત.

રહે પાસ નંદનની શામાંઠ,

કહે મનખોલિ તું દીલનીવાત.— હંડો.

માળી:—ગુણિકા જાતે એહછે, સુંદરી ચતુર સુજાણ,

નંદન ના પૈસા હરે, રાખે દાસ સમાન;

ગણે નહી લેશ એનું અપમાન,

હરે ધનપણુ નહીં આવેસાત.— હંડો.

પડ્યો પ્યારમાં શિશુંપણે, પ્રિયંવદાની સાથ,

ધન સધળું ઉડી ગયું પડ્યું પારકે હાથ,

કરી શ્રમ નહી કંઈ વિદ્યા લિંધ,

વિચાર ભવિષ્યનો નહિ લેશ કિંધ.— હંડો.

ધરવાડી વેચ્યાં ધણાં, વેચેછે આખાગ,

દુષ્ટો મિત્ર મળી કરી, કરશે સરખે ભાગ,

મળ્યા મિત્રો ખોછે સ્વાર્થિ આ સહુ,

પડાવશે ધન ખરું મિત્રએ કહું— હંડો.

પંથી૦—અરે દૈવ્ય આ શું કર્યું, પથરે જડયું રતન,

વાત સાંભળી એહની, કરશે તનનું પતન,

લલિતારે મુજ ભગિની સમાન,

થશે તુજશું જ્યારે સુણશે આ વાણ.— હંડો.

કુળજીએ વર નહિં જીએ, અજ્ઞાની જે લોક,

એના સુખસંતોષની, સધળી આશા ફેક;

દીએ કન્યાને ધન જોઈ, સુખપુત્રિનું નશોધે કોઈ.—હંડો.

સુખ નહીં માતા તાતને, સુખ નહિં તનયા તન,

સુખ નહિં ભગિની જાતને, કરેજે ખાળ લગન;

કંજોડાના સંગે કરીશું થાય, હિણુબુદ્ધિ ખળમાં પ્રજાઓ થાય.—,

માળી:—હંડો મિત્ર ચાલો હવે, જઈએ નંદન પાસ,

પૂર્ણ પરિક્ષાએ કરી, પડશે તમને ભાસ;

લઈ કાગળને જઈએ તહિં, જમો ભોજન પેહેલાં સહી.—હંડો.

પ્રવેશ ૩ જો.

ભેરવી.—લાગીહે લગન તુજસે.

પ્રિયંવદા:—મુજ પ્રાણથી પ્યારા, હું જીવું નહિં વિનાં તારા,

ગુણો સર્વ જે તારા, શું વચણું હું મુખે મારા.—મુજ.

ચંદ્ર ગ્રહણ જેવું, મુખશોભે પ્યારા કેવું,

તુજ મો ભાગ્ય બુદ્ધિ ખીજી ગુણછે એવા સારા.—મુજ.

સોનું બહાલા નહીં આપે, નસંકટો પ્યારી ના કાપે,

જીવું હું આધાર તારા, હે નંદન પ્યારા મારા.—મુજ.

ભેરવી.—નામ જનકા નલે ચારમેં અર જાગિંગી.

નંદનકુમાર:—શીદને કરે ચિંતા હે તું મારી પ્યારી,

સોનું તુજને દર્શા હું વેચી, આ વાડી મારી.—શીદને.

વાડીને દેવાનું વેચી, લખત તૈયાર છે,

સ્વદેવ લીલછે પ્યારી સહીતી હવે મારી.—શીદને.

અધિકું તુજથી બહાલમાં પ્યારી મુજને કાનથી,

પ્રિયંવદા પ્રાણ પ્યારી, જાહું તને વારી.—શીદને.

(માળી પ્રવેશ છે.)

રાગ.—આખાહરણનો.

માળી:—શેઠ નમન કરે મહારાજ, આંબો સંદેશો કહેવાને કાજ;

દુર પંથથી આજ્ઞાણ આંબો, પત્ર ચંપાનગરથી લાંબો. ૧

હેઠે રાખી આંબો તમપાસ, તમને મળવા તણી રાખે આશ;

નંદન.—કરી કેમ આંબો આ મકાન, આપે આંબો કે કર્યું કાઈએ જાણ.

માળી:—કાઈથી ન જાણ્યું આંબો આપે, પાણી પુછતો સુર્યને તાપે;

પાણું નિર્મળ શીતળ પાણી, સર્વ વાતમેં ત્યાં થકી જાણી. ૩

ગામમાં મેં જતો અટકાંબો, તમ શેઠની પાસે હું લાંબો;

પ્રિયં.—ધન્ય ધન્ય માળી તુજજાત, ઠીક જાણે તું વાતનો ધાટ. ૪

કહું નંદન લદાયે ધારે, માળીનોજ પગાર વધારો;

નંદન.—રૂપીયા પાંચ પગાર વધારે, કીધું કામ કળાયુક્ત સારે. ૫

જા આવ પછી કહું અત્ર, લખ્યો કાણેછે વાંચી એ પત્ર.

(અથઠે.)

અમારું—આજ રાત્ર મોઢે છાંયે ખાંસરી.

પ્રિયં—શેઠ આંચોછે 'ધ્રાક્ષણુ, અંપાવતી નગરથી,
અંપાવતી નગરથી, સંદેશો લાંચો તવરથી.—શેઠ.
પત્ર લાવિયો તે શુભ, વાંચી જુઓ રાજમાન,
શેઠ ઉતરે લખો, જાયજે એ તવરથી.—શેઠ,

ગુરૂ ગાવિંદના મહિના.

નંદન—વાંચો પત્ર તેમાં શું લખે, સમજાવો,
જેમ તમને ગમે તેમ 'ખાઈ,' સંદેશો કહાવો.

પ્રિયં—નંદન એ શું વદો તમે નહીં જાણો,
પત્ર લખજો, લખજો પ્રગામ, પ્રિય માં મોનોરે.
વાંચુ પત્ર હવે મન ધરો, એક ચિત્તેરે,
તમ પ્રિય પ્રિયાનો પત્ર, સાંભળો પ્રીતરે. (વાચેછે.)

દેશનીગત.

સ્વસ્ત શ્રીરે સ્નેહપુર સ્થાન, શોભે સાંરે,	
એમાં વસો અમારા પ્રાણ, ચિત્ત ચોરી માંરે.	૧
પ્રિય શુભોપમાને યોગ્ય, પુજ્યારાધરે,	
છોજ ચતુર શિરોમણીનાથ, ગુણસૌ સાધરે.	૨
અંપાનગરથી લખિતંગ, લલિતા દાસીરે,	
તમ વિયોગે રહે દિનરાત, ખુબજ ઉદાશીરે.	૩
આજ જોયાં તમારું મુખ, યયાં ખુબ વર્ધરે,	
તેથી જોવાશશિસમ મુખ, લહેછે હર્ષરે.	૪
આણું આપ્યા નીરે વાટ, મેં મસ જોઈછે રે,	
ખુબ વિત્યા હવે તેહેવાર, આશા ખોઈછે રે.	૫
સૌ તમનેરે જોવા કાજ, ખુબ ઈચ્છેછેરે,	
તેમાં માં મળવા માંડ, મન તલસે છેરે.	૬
પિયુ ડાણું તમારું હું અંગ, અધૂરું હોઉંરે,	
ત્યારે શોભીતી તમ જોડ, સાથન સોઉંરે.	૭
તે માટે દિનને રાત, રટણજ કીધારે,	
ઉપચોગી સર્વે શાસ્ત્ર, શીખી લીધારે.	૮

મુજથી નહાનીરે ઘણીખાળ, પિયુશું શોભેરે, તે દેખીરે માંડે દિલ, મળવા લોભેરે.	૧૦
સૌ સખીનેરે ને ને સુખ, દુઃખ તે મારેરે, કાહોજી કામળ લદાયનાં કંથ, ટળશે ક્યારેરે.	૧૦
થાય રહણ દિવસને રાત, અન્ન ન ભાવેરે, જંપારોરે નંદનલાલ, આણે આંબેરે.	૧૧
આ વિનતિ વાંચી મુજ પ્રાણ, વેગે વળજેરે, જાણો દાસી તણીજે દાઝ, આવી મળજેરે.	૧૨
ને ભૂલ ચૂક કાંઈ હોય, મળીને કે'જેરે, મારા પ્રણામ સહસ્ત્રજવાર, માની લેજેરે.	૧૩

ગજલો.—કેસે દાલાદેખો ખરવારકે.

પ્રિયં—(ખેદયુક્ત) પ્રાણનાથ હવે મુજ સાથ નહી વાત પ્યારની,
વાત પ્યારની નહીં કંઈ શાંતિ કારની.—પ્રાણ૦
સુખ સંતોષ ભોગવો, તમ નારીકરા સંગમાં,
સુખિ થાઓ તમે નરનાર, શાંતિ થાઓ અપારની.—પ્રાણ૦
હુમકું છોડચલે બનમાધ—એ ચાલ.

નંદન૦—નતજ્યું પ્રાણ, બહાલી મારી,
પ્રિત લાગી સાથે મુજ તારીરે.—નતજ્યું.
તુજવણ મુજને ધડી ન ચાલે, રહેન જળવણ જયમ મીનરે,
રોષ ઉતારી વાત કરે પ્યારી, વચન લે આતજ્યુંનિજનારીરે.—૧
પ્રિયં—નતજ્યું પ્રાણ બહાલા તું મારા, પ્રિતલાગી સાથ મુજ તારારે.—ટોક.
જાહું પ્યારા હવે મહેર કર મુજપર, કાંચન તું મોકલાવીરે.
હેત દેખાડે બહાલા મારા પ્યારા, જાહું હુંતો તુજપરવારી વારીરે—,,
(ભયછે)

ભેરવી.—કરવહિયાં લેનેદ.

નંદન૦—પ્રિત ધણીતો અકળાવે, પ્રિતની રીત પ્યારી ન્યારી ગણતાં.
ગઈ મુજ પ્યારી એન પડેનાં, ઉર અકળાયેમસ વિયોગ પડતાં—પ્રિત૦
પ્રિત જોડાણી સાથેજ એનાં, ત્યારથીછે હર્ષ અંગે વધતાં.—પ્રિત૦
રનેહ કરી મેં સુખ માણ્યું સાંડે, આશ ધણી વળી તાતજ મરતાં.—,,

ખીક રહે કંઈ એનીજ માત્ર, મટશે જલ્દિએ પીડા ઉપડતાં.—,,
 વિપ્ર વળાવું પત્ર લખીને, જાયજે જલદી અહિંથી નડતાં.— ,,
 પેટીએ લાવે માળી થે વેલો, વાર થશે ખડુ કાગળ લખતાં.—,,
 (માળી કાગલની પેટી આપેછે ને કાગળ લખેછે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

નંદનકુમાર ને માળી.

બેહાગ ખ્યાલ ચોતાલો.

નંદન૦—હે માળીરે ભાઈ, લાવે વિપ્રને પત્ર આપે એમને હાથે.
 વારે વિપ્ર તમે આપ્યા સભારતાંને વાર.—હેમાળી.

પંથી૦—આપું કાને હું પત્ર ?

નંદન૦—એનેરે.

પંથી૦—એને તે કાનેરે ?

નંદન૦—દેખું મૂરખ તને મુજના સમહું.—માળી,

માળી:—આસાજી.

નંદન૦—સમજ દે.

માળી:—એને ઘેર દેજેરે.

નંદન૦—(મારીને) મૂર્ખ અજ્ઞાન હે માળીરે.

(પંથી૦ માળીને કાંનમાં કહેછે.)

ગિતીવૃત.

માળી:—પત્ર લખીતાનો છે, દેજે એને જૈને નિજ હાથે.

નંદન૦—સમજયો શીખ હવે તું.

પંથી૦—હું તો જાહું વાત લઈ સાથે.

નંદન૦—વાત કહે તે શીછે ?

પંથી૦—વાડી વેચ્યાની જો મેં જાણી.

નંદન૦—વદ જલદી ક્યમ જાણી ?

પંથી૦—વિપ્ર વદે નિજસતથી તેવાણી.

પંથી૦—ગુણિકાની પણ ચેષ્ટા.

નંદન૦—ભાઈ લે બક્ષીસ તું જા અહિંથી

પંડપરના અલંકાર આપછે, તે લે છે.)

નંદન૦—કોને વાત ન કે'તો.

પંથી૦—ખોટી ન થતાં ગમન કહું અહિંથી.

(જાયછે.)

પ્રવેશ ૫ મો.

માળી—પંથી.

રાગ.—સુનસો તુમેરી ગુફતયુ.

પંથી૦—કેવી ખવરાવી લાતમે ?

માળી:—ભોગ હતાં મુજતે સમે;

માળી:—નામન દેતજો એ સમે, એવી હાંસીતો નાગમે.—કેવી.

પંથી૦—વાતથી પાણી જાણતાં, નિશ્ચય થવાને તાણતાં,

વાત છેડી જોઈ જાણતાં, જઈને કહું લલીતા કને.—કેવી.

માળી:—મરખ પોતે મીત્ર ઠગ, છળદાસનીતો ના'વેરગ,

કારણુ છંદનો છે એ ઠગ, ગુણિકા એને પ્રીતે નમે.—કેવી.

મિત્ર સારો નહિ એક પણ, હાથ છે તંગ દ્રવ્યવણ,

પ્રિયં છળછે ત્યાં લગણ, વેચશે નળિયાં અનુક્રમે.—કેવી.

પંથી૦—(અરે)—લલિતા તારા ભોગશા, થારો હવે તુજ શીદશા ?

ક્ષમા કરવાંક જે યથા કશા, પ્રાતરે જઈશ હું દેશમાં.—કેવી.

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ રાજમાર્ગ.

કહયાણ—સુખમાં પોઢો તમે.

પંથી૦—નગરી શોભેછે આ, ઇંદ્રપુરિજેવી,

સુખશાંતિ મળે ઇંદ્ર, નગરીના જ્યેવી.—

નગરી૦

શિખરે દેવળના, શોભે ચંદ્રજેવાં,

ધરની હારે દીપે, સુંદરકેવી.—

નગરી૦

વાર્ણન નહિં થાય, કવિ વણકોથી.

નગર સુંદરતા, ઝળકેછે એવી.—

નગરી૦

ધરદંભરાજનું, દીકું હવેમે,

પત્ર ખપર મારે, રામશ્યા કહેવી.—

નગરી૦

(અંદર જઇને.)

પ્રવેશ ૭ મો.

દંભરાજની ખડકી.

બ્રેહ્મણ.—વાડ થઇને ચીલડાં ગળે.

૫થી૦.—દંભરાજ વિવેકી ગણાય, સુવર્ણ સરખી શોભે કાય,
તન તારોછે નને નામ, કષ્ટલતાછે એજ તમામ.
છે પરણાવ્યો આઘે દેશ, નારી સારી ખાળેવેશ,
ગુણ સાગરને રૂપ ભંડાર, બુદ્ધિ શાળી શાંતિકાર.
લ અક્ષરથી નામ જોડાય, તેડાવ્યેથી વિદ્ધ તજાય,
હાના કરતાં આજસ થાય, હાનિ થશે બ્યોઅહિંને ત્યાંય.
વણસે નિચ્ચે કામ વિશાળ, અટકે આવી ખાંધે પાળ,
સમજો શાણા મોટા શેઠ, વકરી ચિંતા તણી નિજ પેટ.
હવેલીયો ખેશોભેસાર, વાડીજાય ગણો નિરધાર,
છછે નામે નામ બોલાય, કારણ કષ્ટ તણુંજ કથાય.
મકર કુંભને વૃષભસંગ, વાણી સત્ય કરો નવ ભંગ,
લેવા દેવા નહિં લવલેશ, જ્યેએ ચાલી દુર પરદેશ.

(જાયછે ને બોલાવેથી આવેછે.)

મહિદીપવૃત પ્રયાત.

દંભરાજ:—સત્ય સત્ય સત્ય વચન, સત્ય તારૂં ભાઈ,
અક્ષરો કયેલા તેની, માનીમેં સચાઈ.—સત્ય.
છછે નામે છળ દાસ, લગ્ને લલિતા ડાહી,
નને નામે નંદનતન, મુંજ નીછે લાહી.—સત્ય.
ધૈર્ય ધારી રાખી ચિત્ત, કાઢતાં વડાઈ,
ઠીક વાત કરી તમે, સદકરી ભલાઈ.—સત્ય.

પ્રવેશ ૮ મો.

ગજલ.—દીલે દરદી હાલ દેખીને

પ્રિયંવદા:—રહેદાસી વાટ જોઈને કમનાચો છળદાસ હજી આવાર.

સોનું તે વાડીના દામોનું, લઈ હજી નાચ્યો ડગાર.—રહે.

ડગે મને હમેશ તોય, કહેવળી રાખી નથી જીદાઈ. (આવેછે.)

આહો ખરે એજ આવે ડગ, ભલે આપ્યા થઈ ખહુવાર.—રહે.

(જોવો છળદાસ આવેછે તેવો પંથોરામ ડોકાબારી વાટે દાખલ થઈ પલંગ નીચે સુઈ જાયછે.)

ભેરવી.—કહું કયા ફલકકા સતાયા હુમે.

છળ.—ખાઈ સોનું હું લાચ્યો તમારું, મેહેનતનું મુલ આપો હમારું.

પ્રિયં.—જાઓ ભલા બોલો એમ તમે શું ?

લઈ નિજ ભાગ વદો શું આકાર ખાઈ. (હુકેછે.)

છળ.—ડગવાને શું કામ યતન કરું હું, સોનું આ સેજની નીચે મુકું છું.—,

પ્રિયં.—સાંભળો વાત કહું નવી તમશું, લલિતા રૂપીસાલ પાસેછે આવ્યું.—,

છળ.—વાત જાણીને ઉદારી થયો છું, તે બ્રાહ્મણે આપણું કૃત્યછે જાણ્યું.—,

છળ.—નંદનના ઘરેણું લઈજતાં, મોકલી મારો એને મારવા કાણ્યું.—,

(પંથોરામ ધુજેછે.)

પ્રિયં.—ડીક કર્યું ધન્ય સાર્યક સારું, ધૈર્યે જાણ્યું છે કામ તમારું.—,

પ્રિયં.—નંદનને ભંભેરો જઈને.

છળ.—જાઉં હવે ધણું થયું છે અસુરું.—ખાઈ,

(જાયછે.)

પ્રથમ અંક સમાપ્ત.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ, ચંપાનગરી—જિવરાજની હુવેલી.

ભેરવી—મેંતો ઠાલીજીપુંગમમાળા.

કમળા.—સુણો નાથ કહું વાત મેં સાંભળીરે,

મેં સાંભળીરે, છે લલિતા તણીરે—સુણો.

સ્થિર નથી મન, પુત્રી તણુંરે;
 શીખે નહિં કંઈ હવે વિદ્યા બહીરે.—સુણા.
 યુવનાવસ્થા, પુત્રીની થઈ.
 સાસરે મોકલી, કરીએ મોકળીરે.—સુણા.
 જાહેરું હમણાં, મંદીરે એને;
 વાત પુછી, સર્વ ભર્મ લઉં કળીરે.—સુણા.

સોરઠું—શ્રગાનેણીરે તારો.

જિવરાજ:—તર્ક તારો સારોરે પ્રિયા જા બહેલી બહેલી,
 પ્રીતથી આસના વાસના કરજે;
 શીખામણ દેજે બહી.—તર્ક.

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ, લલિતાની મેડી—પ્રથમ એકલી પછીથી તેની મા.

કેણુ કરે ઉદ્ધાર, પ્રભુવાણુ કણુ કરે ઉદ્ધાર—એ ચાલ.

લલિતા:—દીનદયાળ કૃપાળ, પ્રભુછો દીનતણા પ્રતિપાળ,
 આતુરતાથી વાટ પંથીરામની,
 જોઈં થયો ધણો કાળ.—પ્રભુ.
 ચિંતા થાયે વિવિધ પ્રકારે,
 આપે તું ભાતની ભાળ.—પ્રભુછો.

(ઢળી ભયછે ને તેની મા આવેછે.)

ધૃપદ જીજ્ઞંસી—તુજ્જન્ય સુકિર્તિ પ્રકાશ.

કમળા:—પુત્રિ શાણી ક્યેમ છે ઉદાશ હે બહાલી રે;
 લલિતા:—વંદન કરે માત,
 કં—અસુખ કાંઈછે થયું બહેન ?—પુત્રી.

પંથીરામ નહિં દીસે, વિપ્ર ભલો ક્યાં કમ ?

લં—પત્ર ગયો લઈને, સ્નેહપુર માની, કેણુ—પુત્રી.

જોગીયો અસાવરી.—પડું છું વિશ્વદોષિયા—એ રાહ.

લં—હું—દુષ્ટ ભાવિક સ્વપ્નથી, માતા ભયભીત થઈ;
 શુદ્ધિ બુદ્ધિ મારા શરીરની વિસરી ગઈ.—દુષ્ટ.

ઘાત મારા નાથનો કાઈ દૃષ્ટિએ કર્યો;
 નાથનું કાંચન લઈ મને, ખાડે નાંખી.—ફટ.
 કમળા:—સ્વપ્ન સાચું નહિં કદા, પુત્રી ધૈર્યતા ધરે;
 સાસરે મોકલશું, પત્ર સ્નેહપુર લખી.—ફટ.
 શાંતયા બહાલી, શાંતી થૈને, બહેમીયા બલી;
 બહુ મંદીર શાણી શાંતિ, લે મને ધરી.—ફટ.
 (ભય છે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

ફુહો.

લલિતા:—આવે પંથીરામ તે, કરીને રૂંડું કર્મ;
 શાંતિ કરવા ત્વદયમાં, પુણું રીતે નર્મ.
 (પંથીરામને ભેવાળી.)

રામ કાફી—આધવલ સંદેશો.

લલિતા:—પંથીરામ પ્રણામ સ્વિકારી બેનીનાં,
 આણી ઉરમાં બેનીપર બહુ હેત જો;
 સંદેશો સાંભળાવો સાસરીયા તણા,
 જેથી થાયે હર્ષે અંગ સચેત જો.—પંથી૦
 સસરે મારો શું કરે, સુખીયા કમરે ?
 છે તો સર્વે સુખિયાંને સુખ સ્થિર જો ?
 હોંશ વધીછે સાંભળવા સાસુ તણી,
 આરોગ્યતાને સ્વચ્છ પ્રદિપ શરીર જો.—પંથી૦
 નાનકડી નણુદી તે પાંધવ શું કરે ?
 છે કેવો કહે મુજ નણુદીનો વીર જો;
 સાંભળતા જે ખુશી ઉરમાં ઉપજે,
 પ્રિતે આપું ભેટ બલી મુજવીર જો.—પંથી૦

હરિગીત છંદ.

પંથી૦—બેની ગ્રહો આ પત્રને, વિવેકથી બહુ વાંચજો,
 સંદેહ લવ ઉરમાં અડેતો, ઝટ લઈને પૂછજો;

વળી પુછ્યું આપે પ્રથમમાં તે જાણુશો ઠીકઠાકથી,
કદો ઇચ્છશો મારા મુખેતો, કહીશ તે સધળું કથી.

(પરમ હર્ષે પત્ર લઈ, વાંચીને નિસાસો મુકીને.)

બેત.

લલિતા:—પંથીરામ, પંથીરામ, કરેશું સદા ચેષ્ટાની વાત,
ખળવા બેતીને શું કરે? ડગવાનો ધાટ.
શું નહોય વિદ્વાન મારા નાથ? જે ધનવાનના તન,
પિતા સદ્યુણી શું નહીં આપે? લાભ વિદ્યાભ્યાસનો કરીને જતન?
પુજ્યા રાધે શું? શું બાઈ શ્રીપાંચ સર્વે ઉપમાં લાયકે?
કાગળ નંગ એક શું? ને શું ધાત્તણ નંગ એક?
નહીં નહીં પંથીરામ, નથી આ ચેષ્ટાનો કાળ;
મન માનીને મસ્કરી, મને કાં પડાવે કાળ?

પંથી.—અરે બેતી મારી બહાલી ભગિની, નથી કરતો ચેષ્ટા અવાર;

લલિતા.—મુકી શર્મ કહે ખરેખર, જેવું હોય તેવું ત્યાર.

(પાસે ઉભવાથી પાછડીમાંના કાગળપર દ્રષ્ટિ પડી તે લઈને.)

અરે પાણુ આ શું? પત્ર મારો આ રહ્યો ગયો નથી ક્યાંઈ;
સોંપ્યું કામ ખાનગી, ત્યારે રમ્યો આ ડગાઈ?
ભાઈની પેરે પાળી, સોંપ્યું કામ અગત્યનું વિશેષ;
ત્યારેજ રાખી પાછડીમાં પત્ર, સાર્યો રાત્રુનો દેષ.

(અલંકારનું પોટકું પડી જવાથી.)

પંથી.—વળી તું ક્યાં પડેછે? ખાળેછે? ખળતાને આવાર;

લલિતા:—જેહું એ રોનું પોટકું? ને શું છે તેમાં ભાર?

(આચંકી લેછે.)

સત્યાનાશ વાળું અરે પાપી દુષ્ટ—

ચંડાલ આ શું વાળ્યો દાટ?

ધનને ખાતર કર્યો, મારા પ્રાણનાથનો ધાત.

(પડી જાય છે તે જરાવારે બેઠી થઈને.)

ભેરવનું ધૃપદ—જેને જેવું સમભય.

લલિતા:—પુણ્ય પાપી પંથીરામ, કીધું કૃત્ય કુડ કુંડું?

માર્યો પુણ્ય મારવેરે, ધૈર્યના ધરાયરે.—ટેક.

પાળિયો સમાને વંશ, ત્યારે દીધો ઝેરી ડંશ;
 બાળથી રંડાપો દીધ, જન્મ બાળી હાયરે—પુર્ણ.
 જાણ્યોનો'તો ઝેરી સાપ, જન્મ આમેં બાળવાને;
 ગાત્ર કાળી ભાગ્યું વહાણુ, મધ્ય સિંધુ માંયરે—પુર્ણ.
 લાલચે સુવર્ણ તણી, ક્રીધી આશા વ્યર્થ સર્થ;
 દેત હું પાસેથી સોનું, તું દટા સમાનરે—પુર્ણ.

કુહો.

યંત્રી.—ખેતી ખોલોમાં અતી, કડવી કડવી વાણુ;
 સત્ય કહું સંસ્થેપમાં, કરી નહી લંબાણુ.

કાવ્ય છંદ—અથવા શેઠાવૃત્ત.

પોર્યો શેર સમિપ, હર્ષ ધરીજ ને વારે;	
વાડી દૃષ્ટે પડી, ઓપતી'તી કુલહારે.	૧
નિકળી નંદન તણી, હતા પોતે આગમે;	
દીઠી ગુણિકા સાથ, પ્રિયંવદાને નામે.	૨
ક્રીધો છે વશ નાથ, ખળ ચતુરીએ નારે;	
જત્ર વાંચ્યો તમ તણો, કરીને ચેષ્ટા ભારે.	૩
આપી નંદન હાય, પત્ર પાઠવવા કાળે;	
ગૈદાખીને મહેલ, કાંચનને પણુ કાળે.	૪
વેચી વાડી દામ, લઈ કંચન મોકલવા;	
ક્રીડી નંદન તે વાર, પછીથી ખેઠા લખવા.	૫
અહી ઉત્તર જઈમેં, છુપાવા બક્ષિસ લીધી;	
જઈ તુજ સસરા પાસ, શમશ્યા સર્વે ક્રીધી.	૬
ઓળખીને છળદાસ, પ્રિયંવદા ઘેર પળિયો;	
ડોકા ખારી વાટ, સે'જ પુઠે સંચરિયો.	૭
સોનું વાડીનું અર્ધ, મુક્યું સેજ આશીક,	
જાણ્યું ખોલ્યે તેહ, કાગળ છળ ને વાંચ્યે.	૮
નાખી દીધો તર્ત, તુરજ કહીને એણિ;	
લઈ લીધો ઝટમે, શક હપજાઓ નેણિ.	૯

ક્રીષ્ણ મારો પૂઠ, વાટ આપ્પી ગઈ ખીકયે;

તમ મે'રે આરોગ્ય, આંચો છઠું હું ઝીંકયે. ૧૦

(લલિતા પડી જાયછે ને તર્ત.)

રાગ ભેરવી—નચું હું નચું હું.—અ ચાલ.

લલિતા:—અરર અરે ઈશ, થયો કાપ શું,

નિદોષ હું કેમ સંકળો સહુરે, ધાવારતું—અરર૦

મનના કાડ, સુખકારી, થયા આજથી દુખકારી;

બાળપણથી અકારી, છંદગી થઈ પ્રભુ મારી૦—નિદોષ—અર૦

માલિની વૃત્ત.

પંથી૦—કર નવસવ ચિંતા, ખેદ દીલે ધરીને,

ભય તુજ ગુણલીધે, જાય નિશ્ચે સરીને;

ગતિ કર ગુણ વિશે, લેખ લીખ્યો લલાટે,

સુરજન શિશુ મોટા, સર્વ સર્ખે પલોટે. ૧

કુહો.

આવીશ સાથે શાંત થા, તજને સૌ પરિતાપ;

સુઃખ સમાગમ પામશે, મહીશ તણે પ્રતાપ.

રાગ કટ્યાણ—ચાકર તેજે પાળે જાલ.

લલિતા:—ખની ગઈ જે પુર્વે વાત, ન ખની ખનશે નિશ્ચેન માન;

સેવું સર્વે જાતેનીજ, જરૂર ઉપાય ન ભાસે ખીજ.

કંચન લઈજ અહિંથી દૂર, જેતા પીડેછે ભરપૂર;

મરજી પ્રમાણે કરે ઉચ્ચોગ, થારો હશે જેમ સરજીત યોગ.

પ્રવેશ ૪ થો.

લલિતા ને પ્રભાવતી.

શાર્દૂલવિક્રીડીત વૃત્ત.

પ્રભા:—દીસે ભાર રહીત ચાકર મુખડું, શામાટ ફીકું પડી,

ઝાણું આણી ઉદાશ કાં મનવિશે, ખોટા વિતરો મડી;

ગોરા ગાલ ગુલાબના ગળિ ગયા, શાથી કહે આ ઘડી ?
 મેણા મારથકી ઉદારા થઈ કે, સાહેલી સંગે લડી—૧
 ધારા આંસુતણી પડે પરજની, દીર્ઘાક્ષિમાંથી ઢળી,
 ફીકા ભાગ કઠીતણા થઈ ગયો, ને આપતી પાતળી;
 છુદ્દા કેશ શુશોભિતા વળી દિસે, વેણીજ ઢીલી પડી,
 દુઝાબું દિલ દોયજું પ્રિયહલા, કોણે કહે બેનડી ?—૨

સલિતવૃત્ત.

સલિતા:—મળિ પ્રભાવતી કોડ તેં કર્યા, પતિ વિહારથી સુઃખ બાંચહાં;
 મસ અભાગિ છું માત્ર એકલી, સરસ માહરી વંઠી જોડલી.
 પ્રથમમાં હતી આશયીભરી, થઈ નિરાશ તે છેકે પાવરી;
 મળિન રાશતો થાય શું ફરી, પતિછતાં સખી વિંધુરી ઢરી.
 પ્રભાં—વદ યથારિથતે યૈ ઉતાવળી, અખર સોચની શીરીતે મળી;
 નિમિત્ત ક્યાથકી સત્ય તે ગણી, પુર ઉદારાને પાવરી બની.

સિતાજીના મહિનાનો રાગ.

સલિતા:—સ્વામિ સંગાતે રાગવામાંડે, તલસી રહેલ દીલને;
 કરવા શાંતિ પ્રેર્યો પંચીરામ, દેવા પત્ર પિયુને. ૧
 આવી વિગત કહી દુઃખદેણુ, પતી મારાતણી;
 રાખી વેશ્યા ખુએ ધન માલ, જરૂર મારી નહિં ગણી. ૨
 ગણે લેશન ભય માત તાત, શરમ તજ સર્વની;
 વિદ્યાછે નહિં નામ ભણેલ, ભોડે હામ ગર્વની. ૩
 વેચ્યાં વાડી હવેલી ને હાટ, નિચાંની સંગે ચડી;
 એવા મુરખ નાથને હસ્ત, પાપે મારા જઈ પડી. ૪
 નિચે બાળ્યા હશે વનવૃક્ષ, ખુરાતી કુનાળને;
 હશે માર્યા છોડાતીને મેં, ધાવંતા બાળને. ૫
 કરી હત્યા હશે અગણિત, વળી વર્ણુ ચારની;
 તેના પાપનું કાલ્યું દુઃખ, કરે શું વિચારની. ૬

રાગ ધનાશ્રી.

પ્રભાવતી:—ભય સમિપ છતાંપી, ધૈર્યના છોડ હારી;
 ધટીત કળ લગાડે, યૈશ સુઃખે વિહારી.—ભય.

(૧૮)

તજ રદદય વધેલી, દાઝ દીલેથી તારી;
ગુણ વિનય પ્રતાપે, ઈશછે સાહકારી.—ભય.

(અવાજ સાંભળવાથી.)

દોહરો.

લલિતા:—ખોલાવેછે જો મને, સ્પષ્ટ ખોલ સમજાય;
મળતો આવે તાતને, ચાલો જૈએ ત્યાંય.

(ભયછે.)

પ્રવેશ ૫ મો.

રામા મોરી ગામરીયા ફોરીરે.—રાહ.

નિયં.—પુત્રિ શાણીરે સાસરીએ સિધાવેરે,
વસ્ત્રાલંકારો લેજે, જો મન, તારેભાવેરે.—પુત્રી.

કમળા:—દાસ દાસીઓ આવે સંગાતે,

લં.—ભલે પંથીરામ આવેરે,

નિયં મોકલો માતા પિતાએ ભ્રાત ભલાને,

પ્રભા:—ગોઠવણ શુભ મારે મન ભાવે.—પુત્રિ.

પ્રવેશ ૬ ઠો.

રાગ-પીલુ હુમરી—ગોમતી માત તારે આધારે.—એ ચાલ.

અર્ધાં—સાસરે સિધાવ શાણી, શીખ ગ્રહી માતા તણી,

કર સિદ્ધ કામ છે આ, મુહુર્ત શુભકારી.

ખાપુડી બિરાજ વહાલી, રથમાંહે પુત્રિ ડાહી,

લઈ પ્રભુ નામ કરે, તારં જયકારી.—સાસરે.

લલિતા:—માતા વિષ્ણુટીપડું, જીવ અકળાયે ધણો,

કમળા:—સાસરે જવું જગમાંએ પુત્રિ હીતકારી.

પ્રભાં—સંતોષ ગ્રહી સખી શાણી સીધારે,

લાગે વિયોગ તારો, અતી દુખકારી;

નિશ્ચલ પ્રિતીથી સેવજે પતીને,

ક્રમ૦—તજ પર નિંદાં રહેજે નિજ ધર્મધારી;

પ્રભા૦—પાઠવજે પત્ર ખખે દીનને અંતરે ઝહાલી,

લલિતા:—માતા મારી સજની, છઉં તમને આભારી.—સાસરે.

અંક ૨ સમાપ્ત.

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ, વગડો માર્ગ.

હોરી—રાગનકે દીનચાર.

પંથી૦—

અરે મારી—બેની આવનછે અધોર—અતીરો,

પ્રાણીના રાખ્દ કરે વનધોર—બેની૦

હસંતી અંકુશ રહિત જેમ હોયે, પર્વતો તેવા આ રાજે;

વૃક્ષ ધટાએ દિશા નવસુંજે, પક્ષિયો કરે બહુ શોહોર—અતીરો. પ્રાણીના૦

જંગલ બેની આવ્યાં વટાવી, શોહરે સમિપ ખીરાજે;

ઓ પેલી વાડી દ્રષ્ટે પડે છે, હવે—આવું મને પગ જોર—અતીરો. પ્રાણીના૦

ચાલો બેની પેલી વાડીએ જંઘએ, મિત્ર માળીને મળીએ;

નંદન પણ વળી ત્યાંજ હશે આજે, યારો—હવે ઉભાગુપોર—અતીરો. પ્રાણી૦

(ભય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ, નંદનકુમારની વાડી.

રાગ કાફી—હોરીનું પદ—રઝવિરને વિનંતી મારી.

માળી:—પંથી રામ પ્રણામછે ભાઈ—મિત્ર—

કેમ ક્ષેમ કુશળ લલિતા ખાઈ—પંથી.

પંથી૦—મિત્ર માળી કેમ ક્ષેમ કુશળ છે? કેમછે નંદનશોઠ?

મંદિરદાર કાં બંધ દીસેછે?

માળી:—રોઠ ગયા નાશી કયાંઈ, વાડી જીજ દામે વેચાઈ—પંથી.

લલિતા:—સ્વપ્નં આવ્યું કે ખરેખર છે આ, હંધું કે જાગું શું ભાઈ?

પંથી૦—શાંત થા મેની નહીં અકળા ધણું.

માળી:—સાસુ નણદીની સેહેજો આડાઈ, રહેજો નિજ ધર્મથી ખાઈ—પંથી.

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ, દંભજનનું ઘર—કજી૦ કર્કશા, પંથીરામ વિગેરે.

ગૂજલ—ગઈ એક બચેક બે હવાપલક.

કજીઆખાઈ:—માતા શીખ માનુન તાતની, આપીછે ને ભુંડી ભાભીવિરો;

શું કામ સધળું હું કરું, રોઠાણી થઈ ખેતી રહેશે—માતા.

કર્કશા—શાંત થા પુત્રિ સર્વથા, સર્વ ઘાટ યુક્તિથી રચું;

સત્યાનાશ વાળ્યું એના પગે, ડાઘ દીલથી એન કદી ખસે—માતા.

(લલિતા અને પંથીરામ, પ્રવેશ કરેછે.)

કંગનવા મોરા કરસે—એ ચાલ.

લલિતા:—સાસુજી ખા સામાન્ય હું વંદન કરું.

કર્કશા:—છે માત પિતા તમસારાં ?

લલિતા:—સમાચાર કહાવ્યા સારા—સાસુજી.

કજીઆખાઈ:—ભાભી ભલે આવીરે, ઘરકામલે ચલાવીરે.

લલિતા:—ચિંતા નહિં ધરશે ખાઈ, તમે કહેશે તે કરશું.

કજીઆખાઈ:—ખાલી મુજને હોમેશું ?

લલિતા:—કહું ખાઈ તમ આસાથી સૌ કામ કરું—સાસુજી.

,, છેતો સ્થિતી રૂડીરે ?

કજીઆખાઈ:—પગલે તારે ભુંડીરે;

(વચે ભાલી ઉઠેછે.)

પંથી૦—દાખ ખોટો કેમ દીયેરે.

કજીઆખાઈ:—પીટ્યા વચે કાં ખાલે ?

પંથી૦—કજીઆનું નામ તોલે.

લલિતા:—અલ્યા પંથીરામ કાં બળતે ધી હોમરે ?—સાસુજી.

કજીઆખાઈ:—ખજે ધર તારેરે,

પંથીં—ખોલે તો પગ વાઢુંરે,

લલિતા:—ચોગ્ય સાંભળવાનેરે,

પંથીં—શંખિણી શબ્દ ન સાંખું,

કજીઆખાઈ:—પીટ્યા કાંણ તારી ભાગું,

પંથીં—ચોટલે સાહી હમણાં ધરની બહાર કાઢુંરે.

લલિતા:—શું નણુદીખા ધર છિદ્રને કરો ઉઘાડુંરે !

(કેટલીક સ્ત્રી પ્રવેશછે.)

લાવણી કટ્યાણ.—સુનો સજ્જન તમહમ મુખ—એ ચાલ.

ગુલાબ.—વાહ! કજીઆખાઈ આ શું કરો, નિજ નામનો ગુણુ ભજવો,

નમ્ર લલિતા વહુ આવી હમણાં, શુકને ગુણુ જણુવો;

૧ સ્ત્રી:—જન મારી ખાઈ તું એમશું ખોલે? ખોલ કહે કડવો,

૨ સ્ત્રી:—બેહસ્તવણુ કાંઈ તાજી પડે નહીં, પુખ્ત વિચાર કરવો.

જીલ.

કજીઆ:—કર્મે લખ્યું સેવું, મારે દુઃખ કોન કેલવું?

કર્કશા:—ત્વદ્ય ન દુઃખ ધરવું, ખેતી કઠીણ ત્વદ્યે રહેવું.

,, ભાગ્ય માઈ કેવું? ખોયા પતિ પુત્રને એવું,

કજીઆ:—બ્રાતલજા જેવું, થયું ભુંડું અમાઈ તેવું;

લલિતા:—દોષ મારો શો ગણુવો—બેહસ્ત—વાહ !

ગુલાબ:—જાત સ્ત્રીની લજવો, વચે રહી દુષ્ટાઓ શું લડવો,

કર્કશા ગુણુ ભજવો, માની થૈ સ્વભાવ એ તજવો,

પુત્ર ગુણુ મન ધરવો, નિરર્થક કંકાશ શીદ કરવો?

સુસભ્યતા દાખવો, ગ્રહી શીખ કલેશને દૂર કરવો.

કર્કશા:—ત્વદ્ય ખરખરો નહિં ધરવો;

લલિતાને:—ચાલો વહુ, (પંથીને) ભાઈ ધરમાં આવો,

ક્ષમા અપરાધ કરવો. બેહસ્તવણુ—વાહ !

(ધરમાં જાય ને પછીથી.)

કુહો.

લલિતા:—ભોગ મળત મારા પુરણુ, ગુલાબ ખાઈના હોત;

પંથીં—કાઢત કખરી ઝાલીને, થાત પાંશરી જ્યોત,

લ૦—અંધુ જાતું શોધવા, (પંથી૦) ચીંતા કરમાં લેશ;
 પંથી૦—લાતું નંદ, દંભને, (લલિતા) કૃપાળ થાય મહેશ.

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ, પ્રિયંવદાની મેડી.

રાગ કારવો—હરી જે વચની નહીં થઈએ એ ચાલ.

પ્રિયંવદા:—ભલે આપ્યા છળદાસ, ભલા ભલે આપ્યારે,
 ભલે આપ્યા વર્તમાન શા, રૂડા લાપ્યારે.—ટેક.

છળ૦—નંદન નાડોછે, પશ્ચિમ વનમાં, હેરકથી સમાચાર જાણ્યારે—૧

પ્રિયં૦—પિતા, એ મૂર્ખનો, ભાળે ગયોછે;

હાથ આગે માને તો ભોગ લાગ્યારે—ભલે.

છળ૦—લલિતા આવી, દ્રવ્ય ઘણું લાવી; સમાચાર ચીંટેથી મને મળ્યારે—૨

આશુખનાવ કરવો, દંપતી માંહે;

પ્રિયં૦—(પછી)—નાણું સર્વ મુર્ખ પાસેથી પડાવ્યારે—ભલે. ૩

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ, અરણ્ય દંભ૦ બુદ્ધિસાગર૦

ગિતી.

દંભ૦—ભાળ નથી મળતી સુત, સત્ય કહો મિત્ર હવે ક્યાં પળીએ?

ચેચો નહિ આદિતો, કષ્ટ સમાધી ચડાવીને ફરીએ.

લાડ લડાગ્યે શીખ્યો, વેશ્યા સંગે નષ્ટ કરમ કરવા;

ગતિ થૈ મુજ આ ભુંડી, પુત્ર થકીજ ખરે, અવસર મરવા.

રાગ યમન કડયાણ—મોટો દેવ સમાધિ મગ્ન.

બુદ્ધિસાગર:—દેવો સર્વ થકીજ શ્રેષ્ઠપણુ તે, કર્મે કદી ખેલતા,

સ્મૃદ્ધિ વૃદ્ધિ અપાર તોય પળમાં, ખોઈ ગ્રહે કષ્ટતા;

દંભ૦—માનું સત્ય તથાપિ સર્વ ધરતી, ઉડી ગઈ સંપદા,

આપે દોષિત માત્ર થૈ પછી ગણું, ભાગ્યે ભરી આપદા.—૧

(૨૩)

ખોયાંછે તન દ્રવ્યને વખતને, આડે વર્તમે થડી,
વિદ્યા ગુણ અહ્યાં નહિં લધુવચે, વેશ્મા નીસંગે થડી;
વત્સાનાર ભક્તી નથી ધરમહીં, નિત્યે દમે જે લડી,
થાશે કૃતી ગતી ગુણુસ લલિતા, તેવે સમે પાપડી. ૨

ગિતી.

બુદ્ધિ:—વાંક ગણી સંકાચો, પ્રથમ ઉપાય નહિ મન ધરીયો તો;
સુત મર્યો એ સારો, શ્રમ કરતાં પણ નવ ગુણુ ભણિયો તો.

દોહરો.

નહિ ધર્મિક વિદ્વાન સુત, ક્રિયા કામનો ભાંખ;
કાણાં ડોળા હોય તે, કવળ પીડા આંખ.
અજ્ઞત મૃતને મુર્ખમાં, વર ખેઆદિ, ન છેહ;
એકવાર દુઃખ આદિદે, પદે પદે દુઃખ છેહ.

શિખરણીવૃત.

દંભ:—ધરે આવીરે'તાં, લુદ્ધ્ય ઠરશે શાંત લલિતા,
કલેશ્યું ઠારે તે, પરિજન તાણું પિહ ટળતાં;
મને લાગે સાચું, મરણુ વખતે તો નિરખતાં,
મજે નિશ્ચે પત્તો, છળું થઈ વિવેક મનવતાં.

(નયછે.)

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ, પ્રિયવદાનું ઘર પ્રિયં ને નંદન.

હોરી પદ—લાલ કેસે જળકેરે ગારે મુખપર—એ ચાલ.

પ્રિય:—

પ્રાણુ મારાં તલસેરે લાલ મળવા, પિડે ત્રેહ્યાણુ.—પ્રાણ.
ગોઠ્યું નહીં નાઠી પણુ બહાલા ખ્યારા, મુણુવા આવી બહાલીવાણુ.—મારા.
આવી લલિતા શોક્ય મારા ખ્યારા, કંઈ ન થાએ એને જાણુ.—મારા.
કરવો ન સંગ લલિતા તણો લાલા, ખ્યારા છોછ મારા પ્રાણુ.—મારા

રાગ કાલિંગડો—કપા કમાન અખરને એક તીર નેભરા—એ ચાલ.
 નંદન:—કષ્ટવણુ તારીમેં સહ્યું, મનખાવઈ માઈં થયું;
 ઘેર તમારે તદ્દષ્ટે પડ્યાં નહીં, અટણુમેં વને કર્યું.—કષ્ટ.
 છળ:—તમપર નંદનનો ભાવપુરો, કરે તમાઈં કહ્યું;
 લલિતાનો ધાટ કહો તે કરે, સાલએ શીરે રહ્યું.—કષ્ટ.
 પ્રિય:—જાઓ હવે માતપિતા મળો જઈ, કરો પછી જે કહ્યું;
 છળ:—(નંદનને) ચાલો જઈએ ઘેર તમારે, મન માઈં શાંત થયું.—કષ્ટ.

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ—દંભરાજનું ઘર.

બિહારી—પરવા હુમ જમત રહીઆ—એ ચાલ.

કજી:—માતાજી તાત મારા આપ્યારે,
 કર્કશા:—આપ્યા સમાચાર શા લાપ્યારે.—માતા.
 દંભ:—લલિતા આપ્યાં ?
 લલિતા:—કઈં હું સસરાજી વંદનરે.
 કર્કશા:—નંદન મારો કેમ, નહી લાપ્યારે.—માતા.
 દંભ:—શોધ્યો પુત્ર અતીમેં મળ્યો નહીં ક્યાંઈરે;
 કર્કશા:—શું જોઈ ધરપર, આપ્યા ધાચારે.—માતા.
 લલિતા:—ઉઠા પિતા સ્નાન કરો, ઉબણુ જળ કાઢુંરે;
 દંભ:—લક્ષણુ ઉત્તમ દાખવ્યારે.—માતા.
 પિહુ કારવો—હરિ જે વચની નહિ થેએજી—એ ચાલ.
 કર્કશા:—વહુનું માન વધાર્યું, પુત્ર શોધન વિશે કાંઈ નહીં કર્યું.—ટેક.
 પુત્ર હશે તો એવી, ધણી વધુઓ મળશે;
 દંભ:—સ્વભાવ તમ બંનેનો છે તે, કાણે સ્થિર કરી ઠરશે.— વહુ.
 ધન્ય લલિતા તમને, ધન્ય તમારી જાત;
 ધરની લાજ જાળવી રાખો, કુલિનપણાંની જાત.— વહુ.
 લલિતા:—સસરાજી ચિંતા નવ કરશો, ઈશ્વર સાઈં કરશે;
 દિન દુઃખીયાનાં દુઃખ ધણાંતે, દુઃખ હર્તા દીલ ધરશે.—વહુ.

કર્કશા:—ચાલ દિકરી જઈએ આપણે, બેશીએ ધરની ખહાર;
હવે અકારાં થયાં આપણે, કરે વધુની વાર.— વહુ.

વેશ ૮ મો.

રાગ ભેરવી—હરી કૃપા સમજાએ—એ ચાલ.

કર્કશા:—જેતન મારો આવીયો, છળદાસ એને લાવિયો.—ટેક.

દંભ:—(સખી) ભલે ભાઈ આવ્યો ધરે, તુજ શોધનને માટ;

ગયો હતો ખહુ દીવસથી, આવ્યો કાલની રાત.—જેતન

છળ:—રોઠ વાત હું શી કહું, પુત્ર તમારા માટ;

જંગલ જંગલ ખૌ ફર્યો, ફર્યો વાટને ધાટ.—જેતન.

પુત્ર તમારો આરહો, તમ એના માખાપ;

નામ ખોટું માંડે લીયો, પુછોછે મુજ પાપ ?—જેતન.

દંભ:—ખન્ધું હતું મન નવ ધરો, રાખો લદયે ન રોપ;

પાડ તમારો માનીયે, થયો મને સંતોષ.—જેતન.

છળ:—છેલી વિનંતી માહરી, રોઠ તમારી પાસ;

એને દુઃખ દેવું નહીં, ફરી ઉપજાવે ત્રાસ.—જેતન.

દંભ:—(કલ્પ ને) જા એની તું કર ત્વરા, લાવ પાછડી શાલ;

ગુણનો ખદલો વાળિયે, છળદાસને આલ.—જેતન.

(નંદનને) ઉઠ ભાઈ અંગોળીલે, ભોજનછે તૈયાર;

નંદન:—અંગોળું આ સ્થળે, થઈ ધણીછે વાર.—જેતન.

માલિનીવૃત્ત.

લલિતા:—નહિ વદન રૂપાળું, દીસતો શ્યામવર્ણ;

કળિ નવકશિ ચેષ્ટા, જેહ દર્શાવિ નણે;

ખુધ નમન તણીતો, લેશ ના લીધી તેણે,

થઈ ભયભિત જીએ, આંખલો હોય જાણે. ૧

તદપિ મન ન માને, આ વિચારો છતાંયી,

ઝટપટ મજવાને, વ્યાકુળી વૃત્તિ વ્યાપી;

સકળ વિરૂધ તરો, નારિયાં સર્વ ત્રાસે,

અવગુણ વિસરીને, સર્વ સદ્ગુણ ભાસે. ૨

કદો રખડો મરંજો, બ્યોમ પાતાળ પૃથ્વી,
તવપણુ પર એના, રામયું એજ સિદ્ધી;
ગણી પ્રિય પતિ મારો, હર્ષથી ઉર ઠારૂં,
અવર ન સદરસ્તો, ઊર મારે વિચારૂં.

પ્રવેશ ૯ મો.

સ્થળ,—રાયનગૃહ, લલિતા, નંદનકુમાર.

(શુદ્ધિ આણી કળ જાણી નરનારી લણારે—એ આલ.)

લલિતા:—પ્રાણાધાર અતિ વાટમાં, શ્રમિત થયારે,
સેવા કરૂં તમદોન દાસી.—પ્રાણાધાર.

નંદન:—શંખિણી રંડાની કળ અહિંથી,
નહિં પાસ મારી આવ, કહું વાત ખાસીરે.—સેવા.

લલિતા:—પ્રિયપતિં નિર, દોષ શું કાપો ?
રહ્યા કેમ પતિ શાણા, છો ઉદાશીરે.—સેવા.

નંદન:—જરિણી જા અહિંથી, કષ્ટ દીએ શીદ,
એવું જાણ્યું હોત તો, ફરી જાત નાશીરે.—સેવા.

લલિતા:—સંસાર મુનો મને, તમવણુ પ્રાણુપતી;
અંગીકાર કરો, નહીં કરો નાશી પાશીરે.—સેવા.

નંદન:—મુતી નથી ત્યેમ, મુવા દેતી નથી;
ત્યારે આખ સ્વાદ મુંઠનો, મને ઉપાશીરે.—સેવા.

લલિતા:—પ્રાણુ પતિ અરે, દીલે દયા ધરો,
ઘાતકી નથાએ રહું, તમથી ત્રાસીરે.—સેવા.

નંદન:—છાટકી છાટકી છાટકી હું તો છજી,
મુંગી મરે નહીં તો, ગળે દેશ કાંસીરે.—સેવા.

લલિતા:—અરે પતી છોડો, વાગ્યું મને ધણું;
સાચ કરો દોનપર, અવિનાશીરે.—સેવા.

ભેરવી—અરેહાથ; અરેહાથ, અરેહાથરે. એ આલ.

લલિતા:—અરેનાથ, રાખોહાથ; કરોન ધામરે, જેડું હાથરે;
નિએ માનો મિરદોષ, શાને રોષ, ધરો રોષ.—ટક.

(૨૭)

અરે ઓહુંદીન, વાથ થાઓ નાભીન,
અરે નકષ્ટ સહેવાયરે, આશું રૂધિર રેહાય,
દીઠા સંસાર સુખનો, પ્રથમ આમેં દીન.—અરેનાથ.

(સુધંભચને તેના અલંકાર નંદનકુમાર લઈ જાયછે.)

પ્રવેશ ૧૦ મો.

સ્થળ,—પ્રિયંવદાનું ગૃહ.

ભેરવી—આશક મેહુતેરા, તલખગારરે શીરીન—એ ચાલ.

પ્રિયં:—નંદન છળ આઁયા નહીં, રાતવિતી ખહુતોય;
નવિન હરોશું એકને, અરે કમાડઠાકે કાણુ—નંદન. (આવીને.)

નંદન:—અલંકાર મુજ વહુતાણા, શોયે આપ શરીર;
કુંકણકાપ વાળી છડા, (પ્રિયં) અરે કાપે કેમ રૂધિર ?—નંદન.
લાત પ્રહારે પુછમેં, ઉઘેથીઆ લીધ,

પ્રિયં:—ઠીક કર્યું કરીયે વળી, જુઓ કાણુને શીદ.—નંદન.

(નંદન ખારણાં ઉઘાડવા જાયછે.)

પીલુ દાદરો—ચાલોએજ ઇંદ્રાજા—એ ચાલ.

પ્રિયં:—(એકલા) કામના એ તૂપ થઈ, જે મને ધરેલ,
મળ્યું સર્વ જે ઇચ્છેલ—કામના.
જરને ઝવેર મળ્યું, સર્વ તો ધરનું;
ધાટ હવે ધડું જે હરે કરેલ—કામના.
પાપીએ છળદાસ, નો સાથ ધાટ;
નંદન કાઢુંહાંકી, ખાલી જે થયેલ—કામના. (નંદન છળ આવેછે)

હમકું છાંડ ચલે ખનમાધું.

છળદાસ આવો પ્રિય કયાં થકી આઁયા ?

સોનું નાણાંનું નહિ, હજી લાઁયારે.—ટેક.

છળ:—પ્રિયંવદા વાહ ! દીપા ધણાં આને,

પ્રિયં:—નંદને આ જૂમણુ આખારે,

છળ:—ગયો હતો હુંતમ કાંચન કાળે—અર્ધો. (આગળી બીજતાવેછે)

નંદન:—ખાઈ દીપાવ્યાંરે—છળદાસ.

પ્રિયં:—શોધ ધરેણાંતી થારો સવારે,

છળ:—(સ્વગત) સારું ખેડ મારી નખાવ્યારે,

પુર્ણમલ લઈ વાડીએ અત્યારે, ખેડિયાં વધરાવ્યાંરે—છળ.

પ્રિયં:—ખેશુદ્ધ કરવા, શીશી દહંતમને, જાઓ નંદન ઠીક કામ આપ્યારે;

જઈસુંધાડી, લો લલિતાને, લઈઆવો વાડી, અમે આ-આપ્યારે-,,

ગિતીવૃત્ત.

છળ:—લાગ મળ્યોછે સારો, નંદન લલિતા આ ગુણિકા મારું;

ધન સધળું પછી લેને, અળગારહિ જોઉં શું ખને વાર.

અંક ૩ જે સમાપ્ત.

અંક ૪ થો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ,—જંગલમાં હવડ હવેલી.

રાગ તીલાનો—ભજન સજન સૌ કરો.—એ ચાલ.

છળ:—કામ સિદ્ધ જાયછે થયું, હજી સર્વ—ટેક.

પત્ર ખે લખ્યામેં, અંપાવતી, એક સ્નેહ પુરશેર,

લખ્યું લલિતાનું મર્ણુ, સર્પ ડંસે;

લખ્યો બિજો દંભરાજ, નંદનને કાજ,

પ્રિયં:—વાહ! છળદાસ—કામ.

છળ:—પુર્ણમલ કર નીકાલ, સૂર્યોદય હુવા;

ખહુવાર થશે આપણે નગરે જવા—કામ.

પુર્ણ:—અયેમુજી,—ખેત.

ગાફિલમેં કાસિકું રખકે, હમ નહિં કરેગા એસા કામ;

જાન લઈતમ તીનોકા, તુમ તીનોહી હો નાપાક હરામ.

કુટિયાણ—તરકા અસાળી હોતા હે ગુલન.—એ ચાલ.

દસ્તસેં મેરે ખુન કરાકે, જરહસકુ લે જાનાથા;

અખવોઈ દાગીના હે મેરા, ચંડાલતો આઘથા—દસ્તસેં.

રંડી કાને દોડતીહેઓ ? ચલ દેખું જાકે ઉધર;

અચ્છા હુવા ગીરપડી વહાં, ઉસકુ છૂટકે જાનાથા—દસ્તસેં.

લલિતા:—નિર્દોષને દોષિત જાણી, ખીવરાવે શીદ આંતરી;

મરવાને ખીતી હું નથી, લેઆશીશ રહું ઠરી—દસ્તસેં.

પુર્ણ:—મેં તુજપેં આશાક હુઆહું, અખચલ મેરે ડરે ધ્યારી;

લલિતા:—નહિં કદી નહિ પાપી ચંડાળ, મૃત્યુને રે'જેવરી—દસ્તસેં.

ધંધી:—(અવાજ) અખળા પરે કરકરે કુણ ?

પુર્ણ:—કાણુ આતાહે રંડવા;

” દેખું મેંએઅખ ઉસ્કોહી, ખાંધે મુજસેં ખાકરી.—દસ્તસેં.

રાગ કાલિંગડો પરજ.

લલિતા:—આઁયો ધંધીરામ મુજબાત, મોકલ્યો પ્રભુએ સાક્ષાત;

ધંધી:—ખેની મારી તું ક્યાં અહિં આવી, લાઁયું તુજનેકો ધરથી છોડારી.

(મારામારીમાં ધંધી૦ મરેછ, તે શીકારી આવેછ.)

શિકારી:—અરે ચંડાલ— ખેત.

નિરાધાર જનોની, તેથી કરી આપેર ?

પુર્ણ:—તુંખી આજા, તેરી જીંદગી કાહો જાહુંમેં ઝેર. • (માસન)

શિખરિણીવત્ત.

શિકારી:—ખિલીતો આકાઈ, મનહરાણુ વાડી ભલી ખરે,

રંડી ચંપાવણી, કદલી પગને વજ્ર કુલરે;

ખરી નારંગીઆ, સ્તન સરસ ખેનાક કિમુકે,

વધૂ વાડી બહેક, મદન મદ્યીને ખિસ થકયે. ૧.

મળી વાડીએતો, સુધડ નરના ભોગ તણોતે,

ખુટયે પ્રેમીનીરે, શિયળ દિસતી મ્હાન ધણીતે;

નહીં ભોગી ખીજે, મુજસમ અલી તું શીદ ભમે,

હવે જાતું નાશી, લિલમ ભમરી બાંતિયો રમે. ૨.

લાવણી.

(સ્વગત) આંખલડીએની મૃગસમ ચોભેછે, પ્રેમી દ્રષ્ટિ જ્યાંહ પડશે;
ત્યારે આલોચના દીલમાં આવીને, જરાયેએન નહીં મળશે.

કમર પાતળી અંગ સૌવર્ણને, ચાલ ચલે જેમ હસિતરે;
ચીતા સરિખી કમર છે તારી પ્યારી, ચાલ્યેથી લચકતીરે.

(ચાસન) હવે કદાપિ નહિં દેખુંતો, જીવની આશા ન રહે રતીરે;

આવ સુંદરી ખેસની અંકે, શું કામનું તરસાવેરે.

પંચ રતીમાં માનની દર્પે, જીતે વળી નહીં તુજનેરે;

૩૫ અનુપમ દીઠે વ્યાપે, અનંગ ચેષ્ટા મુજનેરે.

સધળી દૃષ્ટિ હું યુક્ત કહુંતો, આંખતુજ તેજથી ઢળતીરે;

જવાળા ખાળે તનમારને, પ્રેમી કામ અનળથીરે.

રાગ જીજેવંતી—ત આ ખાળે એવું—એ ચાલ.

(સ્વગત) પ્રિયા લીધુંછે ચોરી, ચીતકું નેત્ર કટાસે,—ટેક.

દીઠી જેવી કે થના લાગી, વિષશું મળીને;

ચેષ્ટા ખાણે, પ્રેમીકામ અનળથીએ—પ્રિયા:

આશા રૂપી મદન તરૂએ, થઈને પ્રેમી કષિત;

દીધી ભોંકી, શુભો અંતર ભેદી.—પ્રિયા:

(લલિતા પંધીરામને ખાળામાં લઈ રૂદન કરેછે.)

ભેરવી.—અપસોસકે તુજે કશ્રોમે ગિરને સુલાયા.—એ ચાલ.

લલિતા:—દુરભાગ્ય અરે જગદીશ, તે શું કર્યો આકાપ ?

બહાલા બંધુ પંધીરામ, તજી મને ગયો આઠામ.— ૧.

અરર શું કહું હેઈશ, આશ્રય નહિં જડે કંહી;

ભગિની એકલીવને, મર્ણુ નહિં ધટે તને.— ૨.

દુઃખ સહુરે બંધુ ધણું તે, મારા કષ્ટ કાજરે;

બહાલા થકી વધ્યો, ન વિસરું ગુણ જે કર્યો.— ૩.

અરે દૈવ શાણો ભ્રાત, આસાંકિત આ મુખો;

અહિંથી શીપરે પળું, નગર તાતને મળું.— ૪.

ભેરવી.

શિકારી:—વિલાપ કરતાં નહિ મળે, ભાગીશનિએ દુઃખ;

પટરાણીને યોગ્ય છે, સરશે જ્યાંતમ સુખ.—વિલાપ.

નરેશ પર્વત પુરીનો, હરણી પાછળ ગ્વેલ;
આરોહણક્ષિતણી, કર્યા તમને નિરભય;
કર્યા તમને નિરભય, પ્યારી મારીને સનમુખ.—વિલાપ.

લલિતા:—રક્ષતા છો તમસમ પિતા, આપ્યું જીવતદાન;

શિકારી:—વધતું ઓછું બોલતાં, બળ અજમાવું જાણ.
બળ અજમાવું જાણ, દેવું પડશે નિચ્છે દુઃખ.—વિલાપ.
આ સરહદપર મુજહુક છે, (લલિતા) અગ્નિ દાહનું કેમ ?

શિકારી:—કરશે પુઠના સેવકો, સ્વાર થાઓની એમ;
સ્વાર થાઓની એમ, ટળે તાપતણાવિમુખ.—વિલાપ.

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થલ, પર્વતપુરીના રાજાનો મહેલ.

હોારી.—એવા મારા કંથ ગુમાની.—એ ચાલ.

લલિતા:—અરે ઈશ શીદશા મારી, થઈ અતીરો દુઃખકારી.—ટેક.
કાળા ગૃહસમ મહેલ આગાળે, ચારેદીરો ભીંતભારી;
કિલ્લાને પાચીકે દ્વાર મળે નહિ, ઘોરનીશા અંધારી.—અરે.
સાતમેં માળ ચડી કંઈ જોહં, છુટી થવાતક સારી;
પાછળ નદી પુર દેખું ભલેઈ, દહું બળયુક્તનખાની.—અરે.
રાજાને કરે ન્યાય સર્ધનો, તે આ પોતે અપરાધી;
મુજ અપળાતણું શું જોમચાલે ? લાજ બુટે અહીં મારી.—,,
માટે ભોગ નદીને હું દહું, લેજે માત ઉગારી;
પતિવૃત ખોહં ત્યારે કંઈ શું ? વ્યર્થ આતમાને ઉગારી.—અરે.

પ્રવેશ ૩ જો.

ગજલ—ચંદ્રાવલીનું ગૃહ.

ધૃપદ કાલિંગડો—મેરા મીઠાં બાલમ ક્યાં.—એ ચાલ.

ચંદ્રાવલી:—આવો આવો કુભાંડી ભલે આપ્યા,

સ્નેહપુરથી શા સમાચાર લાવ્યા.—આવો,

કુભાંડી:—સેમ ખુશળ તમખેની પ્રિયંવદા, ગાંઠાં ધરેણાંને મુક્યાં મગાવ્યાં

ચંદ્રા:—સંસાર આ જરકેરોસગોછે, ખેનીએ પાણુ તર્તોતર્ત મગાવ્યાં—,,

કુભાંડી:—દોષ નથી એમાં લેશ ખેનીના, સે'જ કહાણું, ગણેન પરાયાં—,,

ચંદ્રા:—ખેસો અહીં ધરેણાં લઈ આવું, ભયને લીધે સ્નેહીને ત્યાં મુકાવ્યાં—,,

રાગ ગજલ.—ખેદાદ મુજકો યાદ હે. (નય છે. રસ્તામાં)

ચંદ્રા:—પ્રિયંવદા મુજ પ્રાણુ ભગિની, નજર વિશે કહાવે;

ખોટશી અલંકારની એને, પત્ર શાને નહીં લાવે ?—પ્રિયં.

કપટ પ્રખંધ જાણું, છળીદાસ ચલાવે;

કપટીને ઠગુંદું એવી, એ મુજથી નહીં કાવે.—પ્રિયં.

જોજી શું કરે નાવિકો, આ શોર મચાવે;

જઈ પુધું શામાટે, જાયને આવે.—પ્રિયં.

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—ખારવાની ઝુંપડી.

રાગ ખમાચ.—મેરે ઝુઈયાં લચક લચક ચલત મોહન.—એ ચાલ.

૧ લો, ખલાસી:—અહો ? ખાઈ, ભલે આપ્યાં, તમે, ખાળકી આતમ

ચંદ્રા.—કહો સત્ય એ.

પુત્રી શું ?

૨ જો, ખારવો:—મારગ મેલો, અલ્યાઓ ભાઈઓ,

૩ જો, ખારવો:—જઈ જોવા લો ખાઈને.—ખાઈ.

ચંદ્રા.—એકની એકઆખાલકી મારી, ગઈ નદીએ નાવા;

ઉપરવાસે ગઈ એકિલી, વૃત સફલ ઢીઝાવા.—ખાઈ.

શીખરામ મગાવ પહારથી બેલો. પાડ માનું ને ખચાવી;

(આપ છે.) દ્યોઆ ઈનામ આપું સહુને, યાઓ સુખીએ વટાવી.—ખાઈ.

પ્રવેશ ૫ મો

સ્થળ—ચંદ્રાવલીનું શયન ગૃહ.

રાગ પિલુ તીલાનો—પોઠી શાણી હાથ મારી—એ ચાલ.

કુભાંડી:—આશ્ચર્ય ! આ એજ લલિતા, છળીદાસ ગયો ઘાટ ઘડાવા;
નકી જીવ લઈ નાઠી છે, જીવ જતો અટકાવા—આશ્ચર્ય.
સચેત થઈ એળખશે મુજને, ભર્મ અહીં ભંગારો સર્વ;
માટે સત્વર, જર લઈ સર્વ, દોડી જઈ એક ધાસે—કહું—નકી—આ.

કુભાંડી:—જટ ઘો ખાઈ,

ચંદ્રા:—યોભને ભાઈ, રિયતી સખીની મારી, જોઆ,

મોકલીશ મેળે, જામોલેન, પ્રિયવદા પરભારી.—આશ્ચર્ય.

લલિતા:—પ્રિયવદા અહીં ? (ચંદ્રા) સખી અકળા નહીં;

કુભાંડી:—(સ્વગત) નાશ અલ્યાહ કુભાંડી,—અહિંથી.

લલિતા:—પ્રિયવદા નહીં ? ખરે છે એ નહીં ? અરે ઈરા દુખાડી—દુ-
[ખમાં.—આશ્ચર્ય.

દાદરો પીહું.—ચાલી એજ ઈદરાન—એ ચાલ.

ચંદ્રા:—શાંતથા સખી તું શાણી, ભગિની એ પ્રમાણી;

સર્વ સુખલે જણી.—શાંત.

કનકાવતી આછે નગરી, વિખ્યાતી છે મારી સારી;

ગુણિકા જાત આપણી ખેની, રાચું હુંધણી.—શાંતથા.

પર્વતપુરી નગરી નહીં, રનેહ પુરી ક્યાંઈ રહી;

વર્તમાન કહોને સર્વ, ક્યેમ નીરે તાણી ?—શાંતથા.

લલિતા:—મન અકળાયે હમણું માંરું, પોઠ વાલોતો ખાઈ સાંરું;

પછીથી સર્વ વાતે કહીશ, કર્મ મારી કાંણી.—શાંતથા.

(જાય છે ને લલિતા એકલી)

કાફી.—આધવજ સંદેશ કોને રયામને—એ ચાલ.

લલિતા:—શું આ સ્વપ્ન ? નહિ, એ સાચી ધારણા,

દ્વાર ભાંડી ગઈ પ્રિયવદાની ખેનજો;

હતી પડી હું નદીમાં શાને ઉઘરી ?,
 ઝાળખરો તો ભોગ મળે, ર' કણુજો.—શુંઆ ૧
 વણુ પ્રિછે ધધો સુચગ્યો વેશ્યા તણા,
 બહ્યે કરશે પ્રિયવદાને બાણુજો;
 ઢોણુ છહુંને શીંગતી થારો માહરી,
 દયા કરીને લેતું ઈશ સંભાળજો.—શુંઆ ૨
 પુછ્યાં પેલાં નાસુંતો શુભ સારછે,
 જોહું ખોલી ક્યાંહ પડે આખારજો;
 રાજ્ય માર્ગ પણુ હંચું, કેમ ઉતરાયરે ? (ખારી ઉઘાડી જુએ છે.)
 ઉતર્યે લેખું ભાગ્ય તણા અંખારજો.—શુંઆ.
 પણુ નથી સાધન લવ મળતું તો આઘડી,
 સરે નહીં કૃત્ય આદરને આવસને જો;
 પડું કદી પણુ એથી નવ ઉગરાયને,
 ઉલટી ચુકીશ સુંદર આવી તકને જો.—શુંઆ.
 દીધી સાંકળ ખહારે નહી જવાયરે,
 પાતી મારા કર્મે વાળ્યો કેર જો; (પાટી બેઠ.)
 વાહ ! આપાટી પતંગે મારા કામતી,
 આહા ! મહેશ તે કીધી પુરણ મે'ર જો.—શુંઆ સ્વપ્નું.

હરિગીત વૃત્ત.

એ પાટીલટકતી દેખતાં, તજવીજ કરશે માહરી,
 કદી જૈશ પકડાઈ પછીતો, ખારી રે'શેના જરી;
 માટે ત્વરાકરી જહું પળી તો મુક્ત થાહું ખીકથી,
 દુઃખી થતાં પણુ નાળવાટે, પાર નિકળીશ ઠીકથી. ૧
 સાધન મળે છે દુઃખ સમે, છટકી જવા અંખારતો,
 પકડાણી ખહું જમ પાસમાં પણુ, પ્રભુ નથી લવમારતો;
 છે ખાંધ કામ અપુર્ણઆ મુજ ભાગ્યના પ્રભાવથી,
 નમું ગાજતી વળી રાજતી, આ રાતને ખહું ભાવથી. ૨
 પેલા પ્રકાશદ વાણુના, બડકા થઈ આલાયતે,
 ખહું લોક માને જુતછે પણુ, વાહવા ના થાયતે;

વિજળી પ્રકાશે દેખીયા, પગલે ચડયો છે કાઠરે,
જલદ પગલે જાહે દોડી, પકડયે ભોગ પુરા કરે.

૩

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ,—માર્ગ.

બિહાગ—અગર હમને દીલ સનમકુ હીયા—એ ચાલ.

લલિતા:—અતી ભાર થાકથી પાયના, રહી આય નહીં મને,
અર્ધ નિદ્રા વસ્થામાં પણુ, ચાલતીવને—અતી.
તૃષાને ક્ષુધા પીડેવળી, રૂધીર વહેતને;
ડગલું ચાલી નહીં શકું, હવે આશ્રમું પણુ—અતી.
હે પ્રભુએ કાણુ આવે છે, ધર્યો કને;
અરે એ આવે કુર કુભાંડી, મારવા મને—અતી.

દ્રુપદ ભેરવ:—લાલ ભુપાળ ઉમંગ ઘેર આવે સખાંધો.—એ ચાલ.

કુ:—અંતે શંખિણી, લલિતા તું આવી, હાથ હવે જીવ લઈ નાંસી આવી.—,
ભોગવ માટે વિશ્વાસ ધાતિણી, હર્ષિ વળીઆ ક્યાંયકા આવી
ઓ ખાધો ! ઓ વાધ, આવી ઓ ખાધો, (વાધ ગળેથી ઉપાડે છે.)
લલિતા:—ઓ વાધે ખાધો કુભાંડીને ચાવી.—અંતે.

(લલિતા બેઠી થાયછે ને હર્ષિને લાગ આવવાથી ઝાસેછે.)

સંગધરાવૃત.

હુ:—ખાપુના કમ ચાલે, સિધિ ભલિ હરણી, માર્ગ તો દીર્ઘ જીવું,
ખાંધું હું એક છેડે, મુજ વસનતણાં, જો થવું હોય આવું;
એસું ઘોડો પલંગી, શ્રમજ ઉતરશે, ને પડે નર્મ તુંતો,
હાંફેશું આવડી ? ભાર નથો મુજ ધણો, (લે) ઉતરું ખાપુહુંતો.

(ધટીત અભિનય દર્શાવી આગળ ચાલતાં.)

ગજલ.—જને મન જને મન.—એ ચાલ.

દોડખહુ, હરણી તું, વેગે પુણું, પણુના હું.—ટેક.
શક્તિવણુ વાદ કર્યો, મને મળે નહીં, લાભ કંઈ;
જાણીએમ નાસીશું ? ધટિત નહિ એ તુજશું—દોડે ખહુ.
મારી વાત તેં હોત જાણી, આવત દયા તુને મારી;
રે'ત મુજખાંસે વિચારી, જાત નહિ નાસી બહાલી—દોડે ખહુ.
૪

અંક ૫ મો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળા—ચંપાનગરી જીવરાજ ને કમળા.

કુમરી—સજન મુખડા બતલા જરે.—એ ચાલ.

કમળા:—(હાય અરે, હાય) અરર, દીનાનાથ કીધું શું આ ?

પુત્રી મારી કમોતેથી મુઠ—દીના.

કહું છું હું આસત્ય વેણુ, રહે રટણ મને દીનરેન;

જાણે દેખું સદા તેને હું અહીં—દીનાનાથ.

કુમરી જાળેટી—ભવવ લડક.—એ ચાલ.

જીવ:—શાંતિ લેને શાણીરે, કર નહીં વિચારો,

પ્રિયા એવા, કર નહિ વિચારો; ભાસતો થાયછે, દીલમાં નઠારો.—શાંતિ.

પુત્રિ મુઠ તજ સંસાર મુખને, જીવતો ફરે એ માટે, તજ તર્ક તારો.—શાંતિ.

પૂજન નિયમે, જાહું મંદિરે, ઈશ્વર કાઢે નિજ, તર્ક અકારો.—શાંતિ.

પ્રવેશ ૨ જો.

હોરી.

ભલિતા:—જગેશોરે આણી નગરની પાસે.—જગેશોરે.

કાંગરા ગઢના આ રૂડા દેખાયા, દ્વાર સુરોભિત ભાસે.— જગે.

દ્વાર નગરનાં બંધ દીસેછે, અર્ધ નિશાન જવાશે— જગે.

મંદિર આ કોઈ નવિનજ લાગે, લાગે શિખર આ આકારો— જગે.

માત પિતા મારા કેમ હશે વાર ? રહેતાં હશે એઉલ્લાસે— જગે.

હું દુષ્પીઆરી દુઃખ દેવા આવી, દુઃખ સુણીને નકીત્રાસે— જગે.

હું પાપણી પાપે મુઝો પંથીરામ, સ્ત્રીને ઉતર શું દેવાશે— જગે.

રાત ધણી નગરે ન જવાયે, આમમું આજ નિવાસે— જગે.

પ્રવેશ ૩ જો.

અરે લાલ દેવ ઈસ તરફ—એ ચાલ.

૧લો બ્રાહ્મણ—અરે દેવદત્ત આ દ્વાર છે બંધ, ખોલો ત્વરાથી થાય નિયમ ન ભંગ;

દેવ—અરે ખોલો બાર છે માંહે કોઈ જન ? નિયમે પુજન દેવ પડશે વિધન.—૧

લલિતા—નિંદ્રાએ ચક્ષુ ઘેરીતી જરા, શબ્દો સુણ્યામેં અતી આકરા;

નિયમ પુજન વાળો છે કોઈ જન, માટે ખોલું બાર નનડશે વિધન. ૨

જીવ—નાસોરે નાસો ખાધો મારા બાપ, નાસો ભાઈ નાસો ઉગારો સૌ આપ.

લલિતા—અરે ઈશ જાણી મુજને ડાકાણુ, ખીંધને નાસી ગયા સર્વ એજન;

આગળ નાસે જાણે મારા તાત, શાંત કંઈ જઈ એની પ્રજ્વાત. ૪

English—આંખે છેરે દુન કાણુ—એ ચાલ.

જીવરાજ—મરેલી વેરી થઈ, જીએને મારવા આવી.

બ્રાહ્મણો—જને પિસાચણી, નાખ શું બાળી.

જીવરાજ—ગઈ કે નહીં ? હજુ છે એશું ?

સર્વે—ભાગ, ભાગ, ભાગે પિસાચણીનું—મરેલી. (સર્વે મારે છે.)

લલિતા—લાગ્યા ભોગકે હું અહીં આવી. સાંઝે થાત જોહત વાઘેચાવી.

મારી નાખી મને વણુ મોતે. (ખાત્રી કરવા આગળ ધસે છે)

(ધણું વાગવાથી) હાય, હાય, હાય.

(જે આંખું તે મારે છે)

સર્વે—ખા ખા ખા ખા—મરેલી. (ખાલો વાગવાથી તંબર ખાઈને.)

તોટક વૃત્ત—ખેદ યુક્ત—ચાલ.

લલિતા—હતી છેક મરી રહીતો દુખથી, હરીએ મરીરે ગઈ મારજથી;

કરીમાત પિતા કુર હૃદયરે, કયમ આમ થયાં બહુ નિર્દયરે,

(રસોયાથી સર્વે ભર્મ કુટે છે ને લલિતા જીવતી હરે છે પરંતુ કુઃખ ઉભરાવાથી.)

રાસડો—બાણા તારા કુલડાના—એ ચાલ.

લલિતા—છાતી કાટે કંઠે મારી, લાગે અતી તે દુખ કારી;

જે ગુમ દુખથી ઉભારીરે, ધૈર્ય ધરું પણ,

જાણું જો પિતા મળતાં, વળી માતા સોડે કરતાં;

ધારો જે કંઈ જ હતાં, દીલે ધરું એમ.

પ્રપંચી કર્મો એ પાપીનાં, લવલેશ રાખી પાકીનાં;
નહિ અન્યએ દુષ્ટો વિનારે, (રસાધર) કહોઆ કોણ એ.

હું વાંકજકાનો કાઢું, ગતી કર્મ ગણી દીલવારૂં;

પતી દોષ કહેતાં લાગ્યુંરે, મારા મુખે તો.

(પણ) અરે કેવાં નિર્દય થઈને, માર્વા મુજને લઈ જઈને;

વળી મણુનો પત્ર લખીનેરે, વેર લીધું તો.

રસાધરો:—તમે શેઠ શેઠાણી આવો, ખની ગાંડાં જાત લગ્નવો;

(ખાજો) તમ પુત્રિ દુઃખતજવોરે, સાંભળી કષ્ટો.

કમળા:—શું—છે જીવતી મારી મુતા ? (જીવં ને કમળા રોડી જાયછે.)

રસાધરો:—છે આવી પતીથી મરતાં;

લલિતા:—(રાજા) એ બહાસાં જનકજનેતારે, પ્રીતે ભેટાને,

(ભેટવા જાયછે ભેટેછે પણ લલિતા દુઃખથી પડી જાયછે.)

લલિતવૃત્ત.

દરદયાચના સંશયે કરી, અરર માવડી દીલના ધરી;

સમજી ડાકણી મારી મારથી, મરણ મેજ આ જીવવાજથી. ૧

લલિતા:—અરર માત્રરે ન્યુનતા ખરે, દુઃખદ વૃક્ષને ડિગવાશીરે;

જનક શું મને મૃત જાણીરે ? (ખુબ રડેછે.)

જીવરાજ:—પિડિત દેખું શું સ્વપ્ન કે ખરે ? ૨ (જીવ જાયછે.)

લલિતા:—હપકશો નહીં માત તાતરે, સહનમેં કર્યું પુણ્ય કહરે;

અવણુ તે કરો સર્વ જો તમે, જીવો શકાયના નિશ્ચયે તમે—૩

કમળા:—કુણ હવું તને મારી નાખવું ? (જીવ) પુછ કર્યું નહીં આધડીજવું;

લલિતા:—દૃઢ્ય ભારથી તો ભરે જવું, ખળ ન દાખવા દુઃખએ થવું. ૪

પણ કહી શકાયે ન આધડી, ત્યમ પ્રલાપના જાય—

કમળા:—(તેને જાતીમાં ચાંપીને તેના મુખ આડો હાથ દઈ) પાપુડી;

લલિતા:—કરમની ગત્યે ઠૂવો થૈ ગતી ? અરર ના મળી શાંતીરે રતી. ૫

(જાતી કાઢ કહ્યાંત કરેછે. ને પછી કુચકાં ખાતાં.)

માલિનિવૃત્ત.

લલિતા:—નથી અતિશય લાગ્યું, દુઃખ વેઠ્યુંજ ત્યારે,

પણ પરિજન પાસે, વ્યાપવું ખી પ્રકારે;

નયો મુજ મનમાંતો, રાખવું એ દખાવી,
 ત્યમ નયો ખુશી કે'વા (અરે માડી) કલેશ તું ને કરાવી. ૧
 કહિશ સકળ કટો. સર્વને એક સાથે,
 સુરજ ઉદય થાતાં, તેડવો પુરે રથાને;
 કરે કહિ દુખ આધું, સ્ત્રી અને પુરધાને,
 જનક અરજ દીલે, મહેર આણી ધરોને;
 નહિ કરે દુખ માંરૂં, થાયના સ્વદય આધું,
 ત્યમ નવ જીવરે'શે, અંતરે એમ લોચું.— ૨
 પાણુ સકળ વિતર્કો, આધડી વાળ માંડી,
 અમિત દિવસનાં છે, જાગ્રણી મારી માંડી;
 તવ પાણુ નયી સુતી, માંડ હંધું અત્યારે,
 પ્રિય મુજ સખિ કહોછે, આંહિકે સાસરેરે?—(સર્વ સુઈ જાય છે.) ૩

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ, પુરાણ—નગરના માણસોથી ભરેલ.

અલિતા:—(હંચા આસનપર ચડી.) રાગ બેલાવર—હંચે સુરે.

દુખ: અરે શું વર્ણવું, વડને કહી ન શકાય;
 દીલ દુખે સુણ્યે સર્વનું, એવું કષ્ટકથાય—ટેક.
 ફુલીન ફુટખ શોધીને, દીધી સુખીને ઘેર;
 સુખ ગયું દુ:ખ ફાલીયું, થયો વિપરીત કર—દુ:ખ. ૨
 જાણતી વર હશેડો, સારાનો એ સુત;
 રટણ રટયાં જોડી થવાં, પાણુ કરમે કપૂત—દુ:ખ. ૩
 યોગ્ય વયે થતાં હું ગર્ધ, હર્ષે સસરાને ઘેર;
 વેશ્યાનો યારી વર હતો, પ્રિછોકડું તેની પેર—દુ:ખ. ૪
 ધર છાના વેચી ધન દીધું, બહાલી ગુણિકાને હાથ;
 ગુમ નાઠી દોષ ઢાંકવા, નાડો પાછળ નાથ—દુ:ખ. ૫
 નણુદી સાસુ હતાં ઘેરને, સસરા શોધવા ગ્યેલ;
 રાડ મચાવી જતાં ધરે, લેવા બેર તપેલ—દુ:ખ. ૬

પગલાં નઠારાં, નિસાસણી, તેથી વળ્યું સત્યાનાશ;
 અપવાદ મુકી ખીજા મને, હુપજાવ્યો બહુ ત્રાસ—દુઃખ. ૭
 સસરોને સ્વામિ આઆધરે, તોપણ કંકાસતેમ;
 ધાટ જીઓ કુલીન તણા, એવા કુલિન એ કયેમ?—દુઃખ. ૮
 મળવા જતાં વર મેડીએ, પાડી મારી બહુભાત;
 વાગી જીઓ કાન કાપપર, રહીછે ગાલે ભાત—દુઃખ. ૯
 કાણ માખાપની હું કન્યા, મળ્યો મુજ કેવો કાંત ?
 સંસાર સુઃખને શોધતાં, રડી કેવી એકાંત?—દુઃખ. ૧૦
 ખંમા ખંમા કે'વા જન મને, નહીં પિયરમાં પાર;
 ચોભીલી થઈ મુર્ખ નાથથી, રહું રડવું ચોધાર—દુઃખ. ૧૧

હું—અખળા માંહે જોર શું ધણું, દુઃખે સુતીજી દુર;
 હંધી ત્યારે પાંધી ગાંસડી, એમાં શીમુજ કસુર—દુઃખ. ૧૨
 મુકી મને નિર્જન વાડીમાં, છુટયે પાસે ન કાય;
 પાછળ પુરવીયો પડયો, પકડી નાઠીજ તોય.—દુઃખ. ૧૩
 અરેરે એ ! દુઃખ એવુંરે; નથી દીકું ખીજું એવું.—ટેક.

લલિતા:—કાઠી કઠારી કે' માંહે છું તુજને, મળતો આમાં તુજ નાથ;
 પણ છોડું જો તું, માન્ય કરી રહે, થઈ મારી મુજ સાથ. ૧
 સુણી વચન જીવું, ક્રોધ ચડયો મને, પણ માંહે શું જોર ?
 લાજ લેવા ધર્યો, આવી અંગે તેવો, પાછળથી થયો શોર. ૨
 મુજ સ્વામિ સસરાને શોધવા કાળે, પ્રેર્યો હતો પંથીરામ;
 આવી અચાનક, એને અડાવ્યો પણ, તેથી કથળ્યું કામ. ૩
 મારામારીમાં, મરાયો તે જોઈ, પડી થઈ બેશુદ્ધ;
 પર્વત પુરીનો રાજા આવ્યોત્યાં, તેપણ એવો અણુદ્ધ, ૪
 મારી પુરવિયાને પટરાણી કરવા. લઈ ચાલ્યો પોતાને પુર;
 કેદ કરી મને, મહેલમાં જઈને, પાસે નદી ભરપુર.— ૫
 જળવવા લાજ, જીવું મે ધાર્યું, પણ નાસવાનો ન ઠામ;
 હંચી અગાંશી પરથી પડી હું, નદીમાં લઈ રામ નામ. ૬
 હાથ ચડ્યું કાજ પાણી પીતાં, ખાઝી, ભુલી પછી ભાન;
 ત્યાંથી ગઈ ક્યાં ? કાણે મુને કાઠી, તેની નથી શુદ્ધ સાન. ૭

વિશેષ અસલ લલિતા જીઓ.

રાગ:-બાળપણુતો રમતા વિત્યું--એ ચાલ.

ક્રમળા:-કાગળ શેનો છે આ થએલો, રૂંધીર વાળો તમામ;

જીવ:-પ્રભાવતીના નામનો છે એહ, મનની સરી નહીં હામ. ૧

દીકરી તેંતો વૃદ્ધ માખાપનાં ઉરને નદીધી ધીર;

મરી ગઈરે સંભારી સૈયર, થઈને વ્યાકુળ અધીર. ૨

નાગરિકો:-માર ગમેલો ભાઈજવાદો, પ્રભાવતીને માંહ;

પ્રભા:-પ્રાણ સખી આ શું તને સુઝ્યું? મેલાપ નહીં કર્મ માંહ. ૩

દોડતો આવી સાસરેથી હર્ષે, લલીતા આવી જાણી;

હર્ષ ગયોરે ક્યાંઈ દખાઈ. કમકમાટ આ ભાળી. ૪

જાણું ક્યાંને શું કંઈ સહીયર,? કાઠી ત્દૃશ્ય તો જાયે;

જીવ:-પત્ર લે તારો, મન બેન માંહ, રડતી જોઈ અકળાયે. ૫

પ્રભા:-વિત્યાની સર્વે વાત લખીછે, પણ મુખેનવ ક્રાધી;

જીવ:-કપટી થઈને માર્યાં અમને, શાંતિ પોતે લીધી. ૬

પ્રભા:-છાતી મારી દુઃખેથી આવી, ભરાઈરે ભરપુર;

વહેછે ભાઈ બેનો તમારી, આંખે આંસુપુર. ૭

સમજ્યું તેથી પ્યાર તમારો, લલિતા ઉપર ભારી;

પણ સમજજો સહન કરેછે, આમજ અગણિત નારી. ૮

કારણ તેનું સમજ તમારી, ચાલ નઠારા લીધે,

નિશાની દાખવી આ સખીએ મારી, કર્મ ઉપકારી લીધે.-૯

ત્દૃશ્ય ચીરી દુઃખનું તેનું, હીંમત તમને ખતાવી;

હત્યા આપી અમ, સર્વને માટે, સમજો સમજણુ લાવી.-૧૦

સવૈયો એકલીશો.

સ્ત્રીઓ:-સત્ય વાતતે મનાય સર્વે, પ્રભાવતી જે વદી આવાર,

પ્રભા:-આવેછે ધિકાર તમારો, મારારે ઉરમાંહિ અપાર;

માટે માંહ અંતર ખળતું, ઠરશે નહિ વણુ ખાલ્યે ધાર,

સ્ત્રીઓ:-હુંએ આસન બેસી ખોલો, જેથી સમજે મુખ્ય લગાર.-

જીઓ અસલ લલિતા.

પ્રભાવતી એ હિંદુઓનો ખતાવેલો ધિઃકાર.

રાગ છાજીઆનો—શીદને આગ્યોતો મારે આંગણે—એ ચાલ.

પ્રભા. —ધિઃકરે હિંદુભાઈ ધિઃકછે, ધિઃકરે નામ તમારું કસાઈરે.—ધિઃકરે.
 ખોટી તમારી રીતથી, ખાલો જીવતર અમારું કસાઈરે.—ધિઃકરે.
 મરતાં મનુષ્યપર બેસીને, ખાઓ મિજ પકવાન ઓ કસાઈરે.—ધિઃકરે.
 સારી શ્રદ્ધિ ત્યારે ક્યાંથી, સારીકરણી ક્યાંથી હોય વેરવાઈરે.—ધિઃકરે.
 પાર ઉતરણી એવીતો, જેવું મંડાણ જ્યાંથી હોય ઓ કસાઈરે.—ધિઃકરે.
 અર્ધાંગના સ્ત્રી પુરૂષની, પણ આપો ભાગ નહિ લેશ વેરવાઈરે.—ધિઃકરે.
 તેથીજ શંખિણી નિપજે, કંઈ કૃત્ય કુડાકુર ઓ કસાઈરે.—ધિઃકરે.
 ખાલક થાય તેનાં તેહવાં, ખુદિ સારી ક્યાંથી થાયરે ઓભાઈરે.—ધિઃકરે.
 કાપરો તમે મારા બોલથી, પણ બળી બળી બોલુંછું હું ભાઈરે.—ધિઃકરે.
 ફાંસાતો ગળે ધાલે દુખણી, કેટલી ઝુરે દુઃખથી સોસાઈરે.—ધિઃકરે.
 ઝેર ઘોલંતા દીઠી ઘણી, દીઠી કુવે પડંતા અપારરે કસાઈરે.—ધિઃકરે.
 તોપણ દયા નથી આવતી, મનુષ્ય હત્યારા માનવી કસાઈરે.—ધિઃકરે.
 ધારા સ્વયંવરના જીતા, કરો ચાલતા ફરીએ જરૂરરે ભાઈરે.—ધિઃકરે.
 હકુલે છીનાવે છેડના, તેને મારો વણમોતે તતકાળરે ભાઈરે.—ધિઃકરે.
 ચેતી લલિતાના ભોગથી, દુઃખથી અમને નિવારો ભાઈરે.—ધિઃકરે.
 નહિતો પ્રભુજી રીસાવીને, કરશે કાપ તમપર કાળો ભાઈરે.—ધિઃકરે.

ઋ આ અને ખીજ કવિતાનો માત્ર સારજ નહિ પણ અસલ લલિતાની સર્વ ખુબી લઈ, મેં મારી મુખાઈ પ્રસિદ્ધ કરીછે. રાજમાન રાજેશ્રી રણછોડ ભાઈની શૈલી પાસે મારી શૈલી વટાવમાં જાય એવી ખાત્રિ હોવાથી જ્યાં ત્યાં તેમના લખાણનો ઉતારો કર્યો છે. ત્યાં આગળ સર્વ કોઈ દયા દૃષ્ટિથી જોશે, શિવાય ખીજ મારી અપૂર્ણતા માટે ખચિત હું અતઃકર્ણ પુર્વક ખેદ પામુંછું. જેથી વિવેક સદ્ગુહરયો મારી અસાનતા અને મુખાઈ સામું નહિં જોતાં દયા દૃષ્ટિથી જોશે એટલે નિરાશ્રિતને આશ્રય મળ્યો એમ મનાશે આ પુસ્તક વિશે મારી ઉત્કંઠા માત્ર એવીજ છે કે.

ગિતી.

સંતોકે વિદ્વદ્જન, તો ગૃહિતાર્પણને યોગ ગણો માનું;
 જેની કૃપાથી મેળું, કાવ્ય કળાનું કિંચિત મેં માન.

P. J. Seth.

૧	જાગૃદામારીવિજય નાટક (પાછા આક્રમિ)	૩૧-૪-૦
૨	વિક્રમવેશી યોરક	૧-૮-૦
૩	નાલવિકાશિમિત્ર નાટક	૧-૪-૦
૪	હરિશ્ચંદ્ર નાટક	૧-૮-૦
૫	હરિશ્ચંદ્ર નાટકનો સાર	૦-૧-૦
૬	સંતોષમુરતર	૦-૫-૦
૭	પ્રેમસાગર અને ચારમળી	૦-૧૨-૦
૮	ભયુ સિદ્ધાન્તમુખી ગુજરાતી વિકાસદિત	૫-૦-૦
૯	રાસમાળા ભાગ ૧ (કાપ્સ સમાના મંત્રી પાસેથી)	૦-૦-૦
૧૦	હિતોપદેશ શબ્દાર્થ (સરકારી લેખકની મંત્રી),	૦-૧૪-૦
૧૧	રોકસપિયન કથાસમાજ (૨૦ મં. કો.)	૧-૧૨-૦
૧૨	હિતોપદેશ મિત્રલાલિ ગુજરાતી	૧-૦-૦
૧૩	પ્રસ્તાવિક કથાસમાજ	૧-૦-૦
૧૪	લલિતાદુષ્ટાદિક (પાછા આક્રમિ)	૦-૮-૦
૧૫	નળદમયંતી નાટક	૦-૮-૦
૧૬	બાણામુરમદમત (બાણાદરાજ નાટક)	૦-૧૨-૦
૧૭	કુલ વિષે નિબંધ, ૧૮ બર્થોલ્ડ, ૧૯ અવરોધતાસચક	૦-૮-૦
૨૦	મદાલાસા અને કનૈયલાલ નાટક	૦-૮-૦

ભાઈ નવમુખરામ સૂર્યરામનાં પુસ્તક.

૧	અગ્નિદેવ અને નળદમયંતી (પાછા આક્રમિ)	૩૦-૧૨-૦
૨	દેશી રાજ્ય અને મનુરમતિમાંનો રાજનીતિસાર	૦-૮-૦
૩	વિચારસાગર (ગુજરાતી)	૧-૮-૦
૪	કાપ્સ સમાજનચિત્ર	૦-૫૨-૦
૫	ઉત્તર જ્યોત્સના, ૬ તથિરત્તમાળા, ૭ વિષ્ણુવિષે નિબંધ, ૮ નયી	
૯	ઉત્તરરામચરિત, ૯ કાન્સ ને પ્રણિયા, ૧૦-૧૧ કુલ, ૧૨ હવે પછી	
૧૦	સ્વાથ્ય	
૧૧	કરસનદાસ અને લક્ષ્મણમા વિચાર	૦-૬-૦
૧૨	મુક્ત ગોકુલજી આલાનું સપ્તવિત્ત જનમચિત્ર	૦-૧૨-૦
૧૩	મુખર્ષી કાલકા લેખને રસ્તે	
૧૪	મુખર્ષી કાલકા પાસેથી પળવર આદિ, જે પાછા આક્રમિ કરાણી	
૧૫	મુખર્ષી કાલકા પાસેથી પળવર આદિ કરાણીની કંપની	
૧૬	મુખર્ષી કાલકા પાસેથી પળવર આદિ મુકનજી	
૧૭	મુખર્ષી કાલકા પાસેથી પળવર આદિ મુકનજી	
૧૮	મુખર્ષી કાલકા પાસેથી પળવર આદિ મુકનજી	
૧૯	મુખર્ષી કાલકા પાસેથી પળવર આદિ મુકનજી	
૨૦	મુખર્ષી કાલકા પાસેથી પળવર આદિ મુકનજી	

